Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера дениз — ШИНАРА, 5 июль, 1977 шу. ● № 80 (5747). ● Мах 2 кеп.

Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара накъадолхаш

ТIехьабусараш боацаш бе болх!

СИЙЛЕ ХИЙЛА ЯЛАТ ЧУЭЦАЧА ХЬАЛХАЛАТТАРИЙ!

Хаоттама укх чоалханеча хьалашка ялат сихеи ца дойташи чуэцара йоккха говзалн денали эш. Лакха къахьегама овсарле йолаш къахьега дукха механизатораш ба хIанз республике. Цар балха опыт хьаэца еза ялат чуэцаш боахкача кхычар. Из гIулакх — толамга бода никъ.

ХАДЖИЕВ АХЬМАД — Надтеречни района «Гвардейский» совхоза комбайнер. Норма 14 йолаш дийнахьа хьекха касарех Iобиллаб 33 гектара тIара мукх.

АНАШКИН ЮРИЙ — Грозненски района «Первое мая» яхача колхоза комбайнер. Норма 20 йолаш дийнахьа аьрдад 45 тонн ялат.

АМЕРХАНОВ АДЖАЛИЛ — Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхоза комбайнер. Норма дикка тIехкхоачаш а еш хьувкъам чуэца болабаьча хьалхарча деношка дениз 150 тони ялат аьрдад.

Нийсле ялат чуэцача хьалхалаттарашца! Лоацачa ханен ца дойташи ялат чуэцар духьа шерагIа йоаржае яхь!

Сихеи ца дойташи...

Ха эехьа йоа а ца еш тIатеIIа ка бола ялат чуэцаш ба укх деношка Грозненски района «Атагинский» совхоза кхаш леладераш. 24 май тIакхоачаш хьакхари ардари къаьст-къаьста долаш 500 гектара тIара мукх чуийца баьккхар цар. Из культура хьокхаш дика хьокхамаш гойташ къахьийгар яхье хьалхара моттиг яьккхача Гайтамиров Алхазура, цул дукха тIехьабисанзар комбайнераш Идрисов Рашид, Умаров Махьмад, Азиев Мохьмад. Норма 20 йолаш юкъера лаьрхIача 35 — 40 гектара тIара мукх хьокхар дийнахьа царех хIаране.

Касарех улла мукх оардаш лакха къахьегама овсарле йолаш болх бир коммуниста Ислангериев Сайд-Хьасанеп Эльтиев Хьамидеи. Дийнахьа 18 гектара тIара мукх чубахьар царех хIаране норма 9,5 гектар йолаш.

Дега тоам беш ба хьувкъам а. План 20 йолаш хIара гектара тIара 24 центнер мукх чубера цу боахама кхаш леладераша.

Мукх толамца чу а бена, хIанз ка болча ялаташта юкъе эггара лоархIамегIа йола культура — кIа чуэцаш ба совхоза къахьегамхой. 2000 гектара тIара чуэца езаш я из культура укх юбилейни шера.

— Барттайна къахьегаш я ялат чуэцача тха мехотрядий ерригa коллективаш. ХIаьта царна юкъе яьржача яхье хьалха къонача коммуниста Тасуев Лом-Iаьлас кулгалдер я, — йоах совхоза директора М. А. Арбиева. — Ялат сиха чуийца даккхара чIоагIа новкъарло ю йоачаша. Цхьабакъда кхашка болх бе йиш йола хаеча шоай низ дIакхоачар ду тха механизатораша ялат ма-хулла сихагIа чуэца гIерташ. Укх юбилейни шера 11 эзар тонн ялат чу а ийца цунах 3 эзар тонн пачхаьлкхенна дIадала социалистически декхар тIаийнад тха боахама кхаш леладераша.

Л. РУДСКИЙ.

СУРТАШ ТIА: (аьрдехьа «Атагинский» совхоза дикагIвола комбайнер Гайтамиров Алхазур: совхоза ялат чуэцаш латт (аьттехьа).

Автора урташ.

1977 шера 1 июль тIакхоачаш чуийца ялат

Районаш	Дерригa хьекхар (га) чуэца дезачох проценташца	Цу даькъе хьакхари ардари къаьста долаш (проценташ).	Аьрдад хьекхачох (проценташ).	Цхьан дийнахьа чуийцад	Дерригa а чуэца дезачох (проценташца).
Шелковской	9230	86	85	49	0,7
Гудермесски	3970	48	46	83	8
Наурски	6580	32	88	39	2,4
Грозненски	13370	32	92	34	—
Надтеречни	5270	23	83	48	1,7
Ножай-Юртовски	550	21	—	100	3
Ачхой-Мартановски	920	15	78	42	—
Урус-Мартановски	1120	13	94	70	0,6
Сунженски	3310	12	43	60	0,4
Малгобекски	1520	10	76	28	1,5
Шалински	870	7	100	40	—
Веденски	15	1	—	100	1,1
Республике	46735	25	80	47	1,1

ДЕКХАРАШ ДИКА КХОАЧАШДУ

«1977 шера хьувкъам чуэцилга, юртбоахама продуктаеш доакъараши кийчделга Iалащдара кхы тIа а де дезарех» болча КПСС ЦК, СССР Министрий Совета соцама жоп а луш балха итт дийнахьа ка бола ялат чуийца даккха лаьрхIад Урус-Мартановски района «Горец» совхоза кхаш леладераша. Механизатораша дика кхетаду шоашта хьалхашка латта декхараш бехктокхаме долга. Цудухьа шоай керттера декхар лоархI цар ка бола ялат ца дойташ лоацача хана чуийца даккхар.

Дерригa а, хьажкIаш йоацаш, 2100 гектара тIа да укхаза ка бола ялат. Пачхаьлкхенга дохка дезаш да 1740 тони. Из декхар толамца кхоачашде лаьрхIад совхоза кхаш леладераша. Хьалхара хьувкъам — мукх дика хьийкъаб цу боахаме. Из чуэца эггара хьалха дIаболабелар цхьоалагIча отделене. Цу отделене мукх чуийца а баьнна, шоллагIчен кхоалагIчен отделенешкара ялат чуэцаш ба уж хIанз. Ялат чуэцаш болх беш я 16 комбайн. Групповой методах чуэц цар из. ВIашагIъеккай звенош. ХIара звенона чувоагIа пхиъ комбайнер. Пиъ звено я кхаьшка хIанз ялат чуэцаш. Ялат чуэцача пхиъ халкъа тIахьожамхой группа я болх беш. Ше-шоай участкашка тIачIоагIъяьй уж группаш. Цар декхар да чуэцаш дола ялат ца дойташ шийн ханнахьен централни хьатта дIакхачийтар. ХIара гектара тIара чуэц 25 центнер мукх, план 20,5 центнер йолча.

— Ялат чуэца доладалалехьа парткоме болхлой комитетен членаш хьагул а баь заседани йир оаха — йоах совхоза керттерча агронома Амаев Абусаида. — Цига дийцар ка бола ялат ца дойташ шийн ханнахьен чуэцара де дезача гIулакхех. Белгалъяьхар механизаторий балхацара безам совбаккхара йола мероприятеш.

Комбайнерашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхле лелаеш ва Октябрьски Революце, «Знак Почета» яха орденаш лелаю комбайнер коммунист Такаев Шаид. Цул дукха тIехьа ца бусаш шоашкара масал гойташ кхыбола комбайнераш а ба.

Мукх чуэцара балхаш сихдаьд шоллагIча отделене. Укх шера укхаза чуэца дезаш 830 гектар ка бола ялат да — 150 гектар мукхи 680 гектар кIан. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара боал 25—27 центнер мукх, план 23 центнер йолча.

— Уж толамаш даха тха аьттув хургбацар, нагахьа сана тха болхлоша дIадахача шера а укх шера а ялаташ дика хьувкъаргдолаш эша гIулакх даьлецаре. Гурахьа дийнача ялатаншта хIара гектара тIа 2—3 центнер минеральни удобрени тессар оаха, масса оагIорахьа агротехнически хьисапе де дезаш дола балхаш дир, — йоах цу отделене управляюще Умалатов Сайд-Але. Гурахь дийнача ялата дика Iунал деш къахьегаш хилар механизатораш Алиев Солт-Ахьмад, Ахмадов Адам, кхыбараш.

Отделене ялат чуэцача яьржача социалистически яхье хьалхле яьккхараштa оттаяь премеш я. Хьалхара моттиг яьккхачоа 200 сом, шоллагIа моттиг яьккхачоа — 150 сом, кхоалагIа моттиг яьккхачоа — 100 сом ахчан совгIати цIе вымпели лургья хьувкъам чубеча. ХIара денна баьча балха итогаш ю. Цу итогаша хьатойт хьалхара моттиг хьано лелаю.

Ялат сиха а цIена а чуэцара шерра социалистически яхь йоаржаяь хьинаре къахьегаш ба совхоза комбайнераш. КIезига бац совхозе йоккха опыти говзали йола механизатораш. Царех ба Расуев Iадрахьман, Такаев Шаид, Оздамиров Апти, кхыбараш. 18 шу даьннад цу боахаме Расуев Iадрахьмана болх бу. Вешта аьлча, 1945 шера дениз механизатор волаш хьавоагIа из. «За трудовую доблесть» яхача медалаца дуккхача Сийлен грамоташца белгалбаьккхаб цун къахьегама никъ.

Иштта, шоаш тIаийца социалистически декхараш сийленца кхоачаш а тIехкхоачаш а дара хьинаре къахьегаш ба «Горец» совхоза комбайнераш. Цар дег тIара къоабальяь тIаийцай СССР кердача Конституце проекти ЦК майски Пленуме Л. И. Брежнева яь доклади.

О. ШАДИЕВ.

ДОАКЪАР IАЛАШДУ

Чуийнна доакъараш Iалашдеш ба Грозненски района № 1 йолча шурий совхоза механизатораш. Берригa теркам тIабахийтаб цар хьайбашта цаI-ах шера тоъам хиллал доакъар кийчдара. ХIаьта дика хьокхамаш а гойт. Шера план кхоачаш а еш 1500 тони сенаж кийчъяьй хIанзле. Цунах тоъам ца хеташ сенаж Iалашъяра балхаш дIахохьош ба совхоза механизатораш. Буц хьоккхача къаьстта хьинаре къахьег трактористаша Хилдехароев Iабдул-Керимеи Газиев Вахаси. ХIара дийнахьа балха норма 150 процент кхоачашъю цар. Иштта дика лоархIабу хьалхашка латтача декхарех моша доакъар дIакхухьаш бола механизатораш Тагаев Ризван, Заурбеков Муса.

250 тони совгIа йол Iалашьяьй хьекхача суданкахи люцернахи. Аьла аргIаш деча хьинаре къахьег Солтаев Абдулхьакимеи Умаров Мухьмадеи. Толаме къахьег баьций витаминни хьоар доаккхаш боахкачар а. 200 тони гаргга баьца витаминни хьоар даьккхад цар, из кийчдара шера план 75 процент кхоачаш а еш. Хадданза болх байт АВМ-04 яхача агрегатага районни Совета депутаталла хержача коммуниста Высккарка Ивана.

— Шерра яржаш латт социалистически яхь доакъараш Iалашдераштa юкъе. «ХIара дийнахьа итогаш ю. ХIаьта пхе дийнахьа котбаьннараштa карара кара тела ЦIе вымпелаш, ахчи премеш лу. Доакъараш Iалашдеча бехктокхаме да хIара сахьата кхом бар. Краснодарски крас санна къаьстта дика къахьегача наха тIехьагIа ахча хьаэца йиш хургйола талонаш лу, — йоах совхоза рабочкома председатела Эльмурзаев Iумара.

Л. РУДСКИЙ.

СУРТА ТIА: сенажа буц хьокхаш я № 1 йолча шурий совхозе.

Автора сурт.

ЯХЬЕ КОТБАЬННАБ

Сийлахь - йоккхача Октябрьски революце 60 шу дузача денна къахьегама совгIат кийчдара хьинар кхо ца деш къахьегаш я Н. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода дуккхача цехий установкай коллективаш. Цехашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхалаттачарех я Колесников Анатолий Александрович керте латтача цхьоалагIча цеха коллектив. Мехкдаьтта продукци арахецара укх шера хьалхарча ялх бетта план кхоачаш а яь, планагIа лаьрхIачул совгIа по арахийцар 780 эзар гаргга сома маьха тайп-тайпара продукци.

Укх юбилейни шера предприятерча установкашта юкъе яьржача социалистически яхье хадданза хьалхалатташ хьайоагIа Куницын керте латтача № 43-3 йолча установка коллектив. ДIабахача бетта тIехьарча кхойтта дийнахьа укх июль бетта чотах продукци арахецаш хилар из. Иштта хьинаре къа а хьегаш башха дика толамаш доахаш ба Башков Николай Александровичи Лиман Вильям Леонтьевичи керте латтача установкай технологаш. Цар мехкдаьтта продукци арахецара ах шера план 19 июне кхоачашъяьй. Кхаь установка коллективо хьалхарча ах шера планал совгIа арахийцай бIаьш эзараш сомай маьха товарни продукци. Шоай къахьегама толамаш цар хетаду Октябра 60 шу дузача цIейнея СССР кердача Конституце проектанен.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ДЕГ ТIАРА БАРКАЛ

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателалла харжарца дувзаденна са цIерагIа вай Даьхен тайп-тайпарча миIингашкара, хIаьта иштта доазол дехьара хьа а кхаьчад хьамхаш а да даькъала вувцаш, моаршал хетташи дег тIара ловцаш доахаши дола письмоши телеграммаши.

Са безам хилча а торо яц са цу тайпарча хIара письмона е телеграммана къаьст-къаьста жоп дала. Цу гIулакха «Правдей» «Известияи» газетех пайда эца а хIаьта шоай дег тIара цIена уйлаш сога мел йовзийтарашка царга гIолла дег тIара баркал ала а торо я аьнна хет сона.

Со гIадвигар советски наха, коммунисташа, парте боацараша дег тIареи уйлаш айеннеи дахкийтача письмоша. Баркал хилда шоана, деза мехкахой, шун уйлаш дика хиларах, партех бола тешам оаш хьакхайкабарах, цун сийлахь-доккхача гIулакха шо мутIахьа хиларах. Цу дерригне а дог ураоттаду, керда хьинари уйлеи гIоттаю, советски халкъа ирази хьал-торои бахьан, коммунизм котъяккхара духьа болх бе, кхы а болх бе безам болийт.

Къаьстта баркал ала безам ба са дег тIара, новкъосташха моаршал дайтача социалистически пачхаьлкхечашкарча доттагIашта, коммунистически къамий-кортамукъалени болама деятелашта.

Аз доккха баркал оал сона ловца баьккхача доазол дехьарча пачхаьлкхени общественнии деятелашта, организацештеи гражданаштеи. Аз боккха мах бу са гIулакхаш дунен халкъашта юкъера климат унахцIенагIа хиларца, герзашца кийчлулга сихдара духьала, чIоагIен нийсхоин машара тIехьа доаттабеча къовсамца цар дувзаш хилара.

Сона, ленински парте член, социалистически пачхаьлкхен гражданин хиларца советски халкъа, Октябрьски революце лергйоацача идеяшта, машарап социальни прогрессан гIулакх дарал доккхагIа декхар дац, цу де лерхIараштa дIахо йодача хана а дIатергья аз сай ерригa знанеш, опыт, низаш.

Л. БРЕЖНЕВ.

«ЦIИ ЯЬННАЧА МАЙРАЛ ГОЙТАРАХ» ЯХА МЕДАЛЬ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЧУРЧА ГIУЛАКХИЙ МИНИСТЕРСТВА ПОЖАРНИ ОХРАНА БОЛХЛОШТА ЯЛАРАХ ДОЛА

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

ЦIи яьннача хана социалистически доалахье кIалхара йоаккхаш майрал гойтарахи шоаш ца кхобарахи СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа.

«ЦIи яьннача майрал гойтарах»

яха медаль лойла:

1. Чурча гIулакха сержанта **Голуба** Илья Ильича — 12-ча военизированни цIера часта воккхагIча механика.
2. Чурча гIулакха зIамагIча сержанта **Стукалин** Лев Викторовича — 7-ча военизированни часта воккхагIча пожарнена.
3. Чурча гIулакха сержанта **Тутаев** Шарип Шариповича — 7-ча военизированни цIера часта хан начальника.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель М. ЯСНОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Х. НЕШКОВ.

Москва, 1977 шу.

ХЬОКХАМ ТЕЛ

1957 шера «Красный молот» заводе строгальщик волаш болх бе волавелар Махаев Жунид. 1958 шера, ше хIанз болх беш йолча, нефтеаппаратурни цехе хьожавир из. Шийна ца йовзача коллективе вар аьнна, дукха хьеваланзар из балха новкъостех дIаккхета, уж бовза. Дог цIена, нахаца Iимерза вола Махаев ерригача цеха а везавелар.

Цхьаццайола технологически приемаши операцеши шийна ца ховш хилча, нох увза а ца луш, цо шийна кадрови болхлошкара гIо дехар, царца лагавувлар. Новкъосташа гIо дора, ца ховр дIахьехар Жунида.

Строгальщика говзал ше бокъонца Iомаяь ваьлча, Жунид кхы дIахо а цунца цхьана йоагIа говзалаш йовза, уж Iомае волавелар. Хало-м дар Жунида цу хана. Дезала доал де а, болх бе а безар, цу тIа кхы тIакхийтта дешар а дар. ХIанз дагадехача ше а оал цо: «Новкъостий гIо хиина децаре, сога лоа ца яла а мегар цу хана сона тIаэтта халонаш», — аьле. Цу хана Жунида балха тIа доккха гIо дир, цун оагIув хьаллаьцар балха боккхагIа болча новкъосташа. Боккхача безамца бувц цо шийн балха новкъостий, хьехамчаш Иван Михайлович Бокаленков, Николай Шашкови, Дмитрий Григорьевич Кланчуки, иштта кхыбараш а.

Новкъоста Махаева кIоаргга Iомайир токара, фрезеровщика говзалаш, балха заданеш 150—170 процент кхоачашъеш а къахьегар.

Махаева, шийн балха говзалах доккхал а ца деш, шийн новкъосташта а къонагIа болча болхлошта а гIо ду. Цунна корадоагIа царга ала хоза дош, де новкъостал. Цудухьа дуккха а бараш цунна чIоагIа раьза болаш, из везаш ба коллективера.

Жунид хIанз ше а къонабарий хьехамча ва. ТIеххьарча хана из волча практика чакхйоаккхаш хиниаб № 3 йолча ПТУ-ра дешархой. Шийн хьехамчаца болча безамах висарий а хац. Нестеренко Сережа училища яьккха ваьлча Жунида юххерча станока тIа болх бе Iийра. ТIаккха Виктор Дорожкин хIанз а производственни говзал Iомаеш ва.

Шийн болх баь ца Iеш, кхы дукха общественни болх беш хьавоагIа Махаев. Цо мел лелабаьча общественни балха цIераш яха хало хургдар. Таханарча дийнахьа цеха профсоюза комитета член, новкъостий суда председатель ва Жунид Махаев.

ТIехдика шийн балха декхараш кхоачашдарах, завода общественни вахаре доккха дакъа лацарах Махаевна коммунистически къахьегама ударник яха цIи еннай.

1961 шера новкъосташа рекомендаци а енна КПСС член хилар цох. Дукха совгIаташ деннад Даьхено Жунида: «В. И. Ленин ваь 100 шу дизарах» йола медаль, «ИйслагIча пятилетка ударник» яха значок, иштта дукха грамоташ, баркалаш. Соахка Махаев Жунида къахьегам белгалбоаккхаш елар Къахьегама сийлен III степена орден.

ХIанз вай дукха езача Даьхен массе а миIинге кердача Конституце проект а Лакхехьарча Совета сессе решенеш а ювцача хана нов. Махаева йоах: «Со дег тIара мутIахьа а ва, аз къоабал а ю Советски Союза кердача Конституце проект, СССР-а Лакхехьарча Совета ялхлагIча сессе решенеш. Цудухьа аз дош лу иттлагIча пятилетка шоллагIча шера план Октябра 60 шу дузаш кхоачашъе.»

Участка а цеха а коллектив дог тийша я Махаева шийн дош кхоачашдергхиларах.

Ю. ЛАНКИН, «Красный молот» завода нефтеаппаратурни цеха мастер.

ДоттагIий болча

Дикача ловлахошта юкъе хила ма-доаггIа гIулакхаш вIаши дIа-хьа долаш хьабоагIа вежарашха йолча шин автономни республика — Нохч-ГIалгIайчени Къилбаседа ХIирийчени къахьегамхой. Шоайла доттагIала бувзамаш долаш ба, социалистически яхье а баьнна, къахьегаш бола цу республикай промышленни предприятей, совхозий болхлой, колхозхой, творчески союзий викалаш, дешара заведенешкара студенташ.

ЧIоагIъенна дика традици а хиния дIаэттад уж каст-каста вIашагIбетталулга. Иштта, апрель бовш вай республике Къилбаседа-ХIирий АССР Денош чакхдоахача хана вайцига хьоашалгIа ена хилар вежарашха йолча республика йоккха делегаци. ХIаьта тахан Орджоникидзе дIадолалу Нохч-ГIалгIайчен Денош.

Цига дакъа лоацаш хургба производстве хьалхалаттараш, культурап искусствап болхлой, Къилбаседа ХIирийчен къахьегамхошца доттагIала вIашагIкхетараш чакхдоахаргда царна дуккхача хана дениз дика бовзаш болча Нохч-ГIалгIайчен йоазонхоша, поэташа, художникаша, композитораша.

Вай республика делегацена юкъе я М. Ю. Лермонтова, Х. Нурадилова цIерагIча драматически театрай, республиканески теникий театра коллективаш, «Вайнах» яхача ансамбла артисташ, «Эсс», «Башлом» яхача самодеятельни ансамблий доакъашхой, культура цIеношкара, дешара заведенешкара хоровой коллективаш, иштта кхыбараш. Иштта царца ба Орджоникидзерча музеяшкарча болхлошца цхьана Нохч-ГIалгIайчен исторех, цун халкъа боахама экономиках, культурахи искусствахи йола выставкаш кийчъеш бола Нохч-ГIалгIай краеведчески П. З. Захарова цIерагIча изобразительни искусствап музей болхлой.

Вежарашха йолча республикера Нохч-ГIалгIай АССР Денош 8-ча июле чакхдаргда.

С. ПАРЧИЕВ.

ВАЙ ВАХАРА КЕРТТЕРА ЗАКОН

СССР КОНСТИТУЦЕ ПРОЕКТ ЮВЦАШ

БОКЪОНАШИ ДЕКХАРАШИ ЦХЬАНА ДУВЦ

Берригача советски мехка а, санна, Ӏалаьмате чӀоагӀа къахьегама а политически а хьинар айденнача хьалашка ювц МагӀалбике КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленумо могаяь СССР кердача Конституце проект. Районерча берригача къахьегамхоша дег тӀара къоабалдеш тӀаэц доккхий а кагий а дуккха къамаш дахача вай мехка дунен тӀа эгтара хьалха дегӀаенача социализма общество хьалъяьча шерашка хинна доккхий хувцамаш дӀачӀоагӀдеш дола Керттера Закон. Берригача депутаташа из къобалдеш чаккъяьлар укх деношка хинна ялхайттазлагӀа хержача къахьегамхой депутатий МагӀалбика горсовета хьалхара сесси а. Сессе дийцар «СССР Конституце проектахи, КПСС ЦК Генеральни секретара Конституционни комиссе председатела новкъоста Л. И. Брежнева КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленума яьча докладах хьадоагӀача МагӀалбика районерча къахьегамхой депутатий Советий декхарехи». Цу хьакъехьа доклад яьча КПСС МагӀалбика горкома хьалхарча секретара П. Г. Кащеева, сессе къамаьлаш даьча депутатаща белгалдаьккхар КПСС ЦК Пленума яьча ший доклада тӀа новкъоста Л. И. Брежнева керда Конституци марксизма-ленинизма Ӏилман ларда тӀа оттабаь хилавза дарг ца хилар, цун боккха лоархӀам, 1936-ча шера хӀанзара Конституци тӀайийцачул тӀехьагӀа советски общества а дерригача дунеп тӀа а хинна доккхий хувцамаш кӀоарггеи массе овгӀорахьарен хьахьекхалга.

Кердача Конституце проекта тӀа белгалдаьккхад социалистически демократи дӀахо дегӀайоалаелга советски общества политически система кертгера лостам болга. Из лостам вахаре чакхбоах общества а паччахьалкхен а гӀулакхаш къоастадеца къахьегамхоша тӀехь-тӀехьагӀа дукхагӀа дакъа лоацаш хиларца, паччахьалкхен аппарат тоаеш эргаяккхарца, общественни организацей хьинар айдарца, халкъа тӀахьожам чӀоагӀбарца, паччахьалкхен дисциплина чӀоагӀъярца, цахаддаш наха дагалаттачун лоархӀам барца.

Сессе дакъа лоацаш хиннараша белгалдаьккхар КПСС ЦК майски Пленума решенеша, СССР кердача Конституце проекто советски Даьхе дӀахо тоаяра, цун низ чӀоагӀбара, сий лакхдара, наьха вахар тоадара, цар бокъонаш шеръяра Коммунистически парте цахаддаш йоаккхо еш хилара керда тешал долга. Цунца цхьана районерча къахьегамхоша къоабалдеш хьаллоац, Конституце проекта тӀа белгал мадаккхара, вай паччахьалкхено наха енна **бокъонаши кортмукъленаши чаккйоахилга гражданино общества хьалхашкара ший декхараш кхоачашдарах хьакъоастаде йиш йоацаш долга.**

Иштта сессе белгалдаьккхар Л. И. Брежнев СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателалла харжарах бола СССР Лакхехьарча Совета VI сессе соцам МагӀалбикерча берригача къахьегамхоша чӀоагӀа раьза болаш къоабалбелга.

Сессе дакъа лоацаш хиннараша берригаш раьза а болаш тӀанийцар СССР Конституце проект къоабалъеш бола социам.

* * *

Сессе хержар городской Совета исполнительни комитет. Горисполкома председателалла хержар З. А. Яндиева, цун заместителаш — Н. Ф. Мордвинова, С. М. Цечоев, секретаралла М. С. Пуцина.

Сессе чӀоагӀбир городской Совета исполкома отделийи управленейи кулгалхой, иштта вӀашагӀъехкар городской Совета 14 массазара комиссеш, ЧӀоагӀийр халкъа тӀахьожама городской комитета состав. Комитета председатель — Д. А. Миронов.

Сессе балха дакъа лоацаш хилар КПСС Нохч - ГӀалгӀай обкома бюро член, «Грознефть» объединене генеральни директор В. А. Сорокин, Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. Я. Правенький.

А. ХАРСИЕВ.

Советски демократи

КХОАНЕНГА ЙОЛХА ТРАДИЦЕШ

«Паччахьалкхено йоаккхо ю общества духовни рузкъа лорадарей дебадарей советски наьха культурни боарам лакхбара цунах ферра пайда эцара». СССР кердача Конституце 27 статья тӀарча цу лоацача мугӀарашта тӀехьашка латт мехка Керттерча Закона проекта юкъе уж дешаш доаладе торо енна социалистически культура хьакхоллара 60 шу.

Халкъа духовни рузкъа лорадари дебадари дувзаденна да Советски паччахьалкхенца из вӀашагӀъеллача хьалхарча деношка дена. 1917 шера Советски Ӏаьдала хьалхашка эттар хаттар: фу хьаэца мегаргда дӀаяхача замах тахан пайда эцаргболаш, фу дита деза юкъе ца доаладеш? Троцкисташа, анархисташа, левацки группировкаша тӀахьехар къаьнара буржуазни культура цӀенъяь дӀаяккхара. Царна раьза хилар модернисташ-футуристаш, суперматисташ, цар лерхӀар социалистически искусство «цӀенача» метте хьалъезаш санна.

Тайп-тайпарча цу группировкаща къовсам лоаттабара боккхача лоархӀаме хилар социализм дӀаоттаярах из дегӀайоалаярах дола халкъа духовни рузкъа гучадоахаш хинна В. И. Ленина вӀаштӀехьъяьккха культурни революце теори. «Коммунист хила торо я алхха хьай хьакъал адамлено хьакхеллача дерригача рузкъаца Ӏа дӀаьхий дойя», — яьхад В. И. Ленина (ППС 41 т. 305 оагӀ).

1917 шера декабре дена вӀашагӀтоха йолайир памятникаш лорадара вӀашагӀкхийтта советски система — дунен исторечухь эгтара хьалхара дерригачулоацаш йола паччахьалкхен система. Из система хилар, бахьан долаш вӀаштӀехьдаьлар граждански тӀема шерашка сийлахь йоккха исторически художественни маьхала хӀамаш лорае. Из бахьан долаш лоацнача хана юха хьахилар хӀалак хинна йола Ленинграда а цун гонахьаре а, Киевера, Новгородера, Псковера, Смоленскера шоллагӀа дунен тӀом болча хана йохаяь хинна архитектурни ансамбльдаш.

ХӀанз памятникаш лорадара дешашка хьежаш я СССР культура Министерство, хӀаьта союзни республикашка из гӀулакх кхоачаш цу республикански министерствашa. Паччахьалкхен органашца цхьана берригача мехка болх беш я историй культурай памятникаш лорадара обществаш — общественни дӀадолорца шоай лоӀамах вӀашагӀкхийтта организацеш. Кхоачам болла бокъонаш я цар — памятникашта зе деш хуле городашка гӀишлонаш хьалъяр соцадарга дӀакхоачачаш. Города исторически районашка йоккхий гӀишлонаш хьалъяра балхаш дӀадоладар обществай викалашца дага ца боалаш де йиш йолаш хӀама дац.

СССР цу обществай балха лоархӀами эффективности дукха а лакхагӀа я капиталистически мехкашкарча цу тайпарча организацейчул. Из бувзам болаш да Советски Союзера дерригa памятникаш, уж тӀа дола лаьтта санна паччахьалкхен доалахьа хиларца.

ХӀанз СССР паччахьалкхено лораде белгалдаьха да исторей, археологей, архитектуран 150 эзар памятник. Иштта лораяра юкъе увзаш я кӀезига дукха а историческа, Ӏилман е кхыча даькъа маьхала лоархӀа керда гучаювла объекташ. Культура даькъе вайга даьпкара кхаьча хӀамаш лораяра советски система тӀа-тӀа дегӀайоагӀаши эргайоалаши я. Цунна дола къаьгга тешал да 1976 шера СССР Лакхехьарча Совето тӀайийцав укх шера март бетта чӀоагӀдаьи «Исторей а культура а памятникаш лорадарахи царех пайдаэцарахи дола Закон».

Миллионаш нах бар цу закона проект ювпача дакъа лоацаш. СССР хӀара гражданина торо хилар шоай къаман меттала яьккха из проект Ӏомае Закона проекта лоадам болла хувцамаш деш цунна юкъе йихьар наха енна а йийпз а 1600 предложени. Из яр бокъонца йола берригача наьха совет. Исторически маьхала хӀамаш лораяра массане цхьа барт болаш леха варианташ.

Цу закона тӀа эгтара хьалха даьшхар «памятник» яхача дешa маӀан. Иштта белгалдаьхар культурни маьхала хӀамаш лораяра даькъера советски законодательства декхараш. Белгал ца даьккхача далац цу закона тӀа дерригача дунен тӀарча халкъий культура дӀа-юха йовзара паччахьалкхе духьал йоацилга хьахьокха статьяш а хилар.

Советски халкъа духовни рузкъа лорадарах дола дош кизага чу санна хьагуш да кердача Конституце проекта лаьрххӀача статья тӀа. БӀаьха ба цун никъ — 1917 шера баьча: «Гражданаш, лораде памятникаш, зданеш, къаьна хӀамаш, документаш — уж дерригаш шун истори, шун дега курал» яхача тӀахьехамгара дена укх шера март бетта юкъе даьннача законага кхаччалца.

Гавриил ПЕТРОСЯН,
АПН обозреватель.

Октябра 60 шу дузача денга пятилетка хьалхарча шин шера задани кхоачашъе декхараш тӀанийцад цар, хӀаьта толамца кхоачашду уж. Йиллача ханал хьалха хьалъяьякхар цар Грознерча быта цӀен нийслагӀа блок.

Ши - шегӀа хьахинна дац уж къахьегама толамаш. Цун керттердар да гӀишлонхоша шоай къахьегам кхетамца вӀаштӀехьа а баьккха хьинар кхо ца деш къахьегар. Бутт чакхбаьлча итогаш ю социалистически яхье баьннача монтажникаша даьхача толамий. Яхье котбаьннараштa ахчан премий а хьожаеш Сийлен грамоташ лу. Ший опыт дог раьза долаш дӀа а луш шийна тӀехьакхею бригадас кхыйола коллективаш. Иштта къахьегача бригаде хӀара сменагӀа цаӀ-ах норма кхоачашъеш хьинаре къахьег монтажникаша А. С. Пиргора, Ю. В. Бойкос, А. Рыткова, кхы дуккхачар.

СУРТА ТӀА: (аьрдехьара аьттехьа), прораб Х. Коригов, бригадир В. Ножничкин, монтажникаш А. Пиргор, Ю. Бойко, А. Рытков.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЗАКОННОСТО ЛУШ БОЛА ТЕШАМ

Миллионаш болча советски наха дувцаш латт хӀанз, чӀоагӀа уйла тӀаяхийта деш Ӏалаьмате боккха политически лоархӀам бола документ — СССР кердача Конституце проект. Цу документаца дувзаденна да вай мехка вахача — эӀамига а воккха а мел волча — сага хьашташ.

Керда проект, хьалхагӀа хиннача кхаь Конституце (1918 ш. 1924 ш. 1936 ш.) идейши принципаши хувца ца йолийташ шоай метте юте а, хьалхагӀа хиннача Конституцел белгалйоал социалистически демократи шеръелгеи кӀоаргъелгеи — общества вахара лоархӀамегӀара дешаш къоастадара даькъера Советий лоархӀам чӀоагӀбелгa, хоржамий системе хувцамаш делга, профессиональни Союзий, комсомола, кхыча массови общественни организацей лоархӀам лакхбелга, советски гражданий бокъоний хьакъехьара Положени дегӀайоалаелгеи эргаяьккха тоаелгеи — ларда а йоллаш болча керттерча лостамца.

Кердача Конституце проекта массехк разделеи керта тӀей, дуккхача статьяш тӀа белгалдоакх социалистически законность йизза кхоачашъянза, общественни правопорядок чӀоагӀъянза ярг ца хилар. Из-м кхетадеш а да, хӀана аьлча демократи законности вӀашагӀдала йиш йоацаш дола ши хӀама да.

Белгалдоалаш хӀама да, хӀанзарча Конституце тӀа санна доацаш. «Политически система» яхача проекта хьалхарча керта 4-ча статья тӀа аьннар: «Советски паччахьалкхено, цун ерригача органаша социалистически законноста ларда тӀа леладу шоай гӀулакхаш, правопорядок, общества хьашташ, гражданий бокъонаш лораелга Ӏалашдар. Паччахьалкхен учрежденеш, общественни организацеш, кулгалдеча гӀулакхаш тӀара нах декхарийла ба СССР Конституции советски законаши кхоачашде».

ТӀаккха, из лоархӀамегӀара положени дегӀайоалаеча кепара, цу керта 8-ча статья тӀа яздаьд, советски общества политически система дегӀайоалаяра керттера лостам ба паччахьалкхени общественни вахара правови ларда чӀоагӀъелга бӀарчча ший дакъа а долаш йола социалистически демократи дӀахо шеръяр.

Уж дӀадехараш вахаро ше хьалхадаьхан ерригача организацей ведомствай гӀулакхашка законность кхоачашъелга лоархӀамеи даиза даргдоацеи гӀулакх хилар къаьстта белгалдаьккхача КПСС XXV съезда решенешкара хьадоагӀаши да.

Керда Конституци — Керттера Закон — проектана шийна тӀехь цӀераш яьха керттера вехаш а йолаш дола советски законодательство дӀахо дегӀадоаладара юридически база а лостамий юхьиг а хургья. «Цхьабакъда, — 1977 шера 17 июне хиннача СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседане Л. И. Брежнева геттара нийса белгал ма-даккхара, — советски законодательство вай дӀахо дегӀа ме кхувл дукхагӀа йоакхо е еза из диззаи лоаразгӀа ца доаккхаши кхоачашдара. Хьалха дӀаяхача хана а тӀехьа белгалдаьхад: «Законаш хозахета язду, нагахьа санна уж кхоачаш ца деш хилча».

Укх тӀеххьарча хана бокъонаш лораеш йолча органашa цӀенхаштта болх баьб республике законности правопорядоки лораяра, цхьабакъда дуккхача боахама организацей, учрежденей кулгалдеча балхаш тӀарча наьха гӀулакхашка советски законаш телхадеш цу даькъе къахьегамах дола Законодательство а телхадеш хӀанз а тӀехьа моттигаш нийслу.

Цунна дола тешал да укх массехк шера шоаш бокъо йоацаш балхара дӀабахарах судашка леткъача нахах ши дакъа балха тӀа юха оттабаь хилар.

Алхха прокуратура органаша дӀадахача шерей укх шера кхаь беттаи, законаш телха а деш теха хиларах тарра, харцахьа лаьрхӀаа кулгалдеча балхаш тӀарча наьха 270 совгӀа прикази распоряжении.

Ер да цу тайпарча масалех цаӀ. Соахка декабрь бетта Нохч-ГӀалгӀай АССР прокураторо харцахьа лаьрхӀар отделене управляюши, Герзельаульски юрт Совета депутат Темирсултанов балхара дӀавоаккхаш «Чеченингушвино» объединене начальника теха приказ. Из приказ депутата статуса хьакъехьарча закона духьала цар, хӀана аьлча цхьаккха депутат администраце шийггара, йоагӀаш йола Совета исполком раьза йоацаш балхара дӀаваккха йиш яц.

Цудухьа цхьа бахьан доацаш дац кердача Конституце проекто, советски законаш кхоачашдара боккха лоархӀам а беш, прокурорски тӀахьожама къаьстта корта хетабеш хилар.

ХӀанз лелаш йолча Конституце тӀа а санна, кердача проекто законаш ерригача министерствашеи ведомствашеи, кулгалдеча балхаш тӀарча наха, гражданаша нийса а дизза а кхоачашдара лакхехьара тӀахьожам лоаттабара а хӀаьта иштта прокуратура органаш шоай полномочеш чакхйоахача хана цхьанна а тайпарча моттигерча органех тийша хӀама доацаш хилара а принцип ше йолча тайпара юта а юташ, прокурорски тӀахьожама чудоагӀа гӀулакхаш дикка шерду.

Белггала аьлча, 163 статья тӀа иштта цӀераш йоах шоай гӀулакхаш законагӀа кхоачашдара прокуратура органаша лакхехьара тӀахьожам лоаттабеш йолча паччахьалкхен ерригача комитетий, халкъа депутатий моттигерча Советий исполнительни распорядительни органий, колхозий, кооперативни кхыча общественни организацей.

1936 шерарча Конституце 113 статья тӀа цу тайпара регламентаци йоацаш я.

Прокуратура органаша лелаеча дукхача тайп-тайпарча гӀулакхашка — зуламаш даь моттигаш тохкача дакъа лацарсуде паччахьалкхено беш бола бехк хьаллацар санна долча а дуккхча кхыча а гӀулакхашка — лоархӀаме декхар да прокурора — законаш нийса кхоачашдарга хьежар.

СССР экономически система ларда йола социалистически доалахье лораяр массаза а Советски паччахьалкхен керттерча декхарех цаӀ хиннад. Кердача Конституце проекта тӀа дӀаяздаьд, паччахьалкхено социалистически доалахье лораю, из ебаяра эша хьалаш хулийт, ше вӀаьхий хилар духьа цунах пайда эца цхьанне а бокъо яц, аьнна.

Халахете а, Нохч-ГӀалгӀай АССР цхьайолча предприятешкеи организацешкеи хӀанз а тӀехьа моттигаш я, проекта меттала аьлча, «ше вӀаьхий хилар духьа социалистически доалахьенах пайда эцаш».

Масала, соахка къаьстта дуккхача маьха лечкъораш даьд моттигерча промышленноста, коммунальни боахама, просвещене предприятешка.

Ховш да, лечкъораш дара, зуламаш а тайп-тайпара тийша балхаш а леладара дуккхача хьале гӀо дер из яле а е кхы яле а йолча болхлой коллективера хьал хилар. Советски закона тӀерабаьннача хӀара моттига лира мах беш йолча моттигашка лечкъораштеи зуламаштеи никъ бац. Цхьабакъда шоай нувхаш цӀагӀара ара яха ца ловчеи уж дешаш шоайла барта а болаш леладечеи духьа комбинат санна йолча предприятешка кӀезига хилац къоалаш деш йола моттигаш.

Цудухьа Конституце проекта тӀа (16-гӀа статья) духхьашха хозахета белгалбаьккхабац предприятештеи объединенештеи доал дара, къахьегами быти вӀаштӀехьъяккхара даькъера къахьегама коллективай лоархӀам. Цудухьа нийсагӀа хургдар аьнна хет сона таханарча дено дӀадехарашка хьежжа цу статьяна укх тайпара ладаш ӀотӀатехача: «**Хьинаре дакъа доац социалистически доалахье лораеча».**

Проекта тӀа (7-гӀа статья) хьахьекхаб мехка вахарера профессиональни союзий, комсомола, кхыча массови общественни организацей лоархӀам. Цу организацеша паччахьалкхенеи общественни гӀулакхаштеи доал деча дакъа лаьца ца Ӏеш **советски гражданина кхетам балара, общества духьалара гӀулакхаш доалургдоаца общественни уйла хьахилийтара дешаш леладе а деза.** ХӀаьта из, тхона хетачох, цу статьяна юкъедахьа а деза.

Кердача проекто, хӀанзарча Конституце тӀа санна доацаш, бокъонца хила ма-доаггӀара массехк раздела тӀа белгалдоакх декхарашцара паргӀатоний бокъоний айхха бувзам.

ХӀара гражданина бокъонаши хьашташи лархӀара, цун нравственни культурини сибата еш йола йоаккхо цхьана таръеш хила еза, аьнад проекта тӀа, граждански бехктокхамца.

Бокъонаши паргӀатонаши кхоачашъяр, йоах проекта 59 статья тӀа, гражданино ший декхараш кхоачашдарах дӀакъоастаде йиш йолаш дац.

Проекта тӀа дац 1936 шерарча Конституце тӀа аьннача тайпара «болх ца беча ва а наць» яха дешаш. Советски Ӏаьдал даьнна 60 шу дузаш цу тайпара дешаш дӀаяздела, гучох эшаш хӀама дац, цхьабакъда, къахьегара йола бокъо а кхайкаеш, безамгеи кхетамгеи хьежжа а обществана эшарга хьежжа а професси харжа бокъо я луш. Конституце проекто (60-гӀа статья) хьаккхайкаду Сохьаьнала къахьегар, къахьегамеи производственни дисциплина йизза кхоачашъяр къахьега могаш волча хӀара гражданина конституционни декхар а сийлахьа гӀулакх а хилар.

Алхха цхьан 1976 шера 4 эзар совгӀа саго е берригача болхлоех 8,3 проценто прогулаш яьй республика промышленносте.

Кердача Конституце проекта тӀа (65-гӀеи 66-гӀеи статьяш) Советски паччахьалкхен исторечухь духхьашха дувц гражданаш вокх наьха бокъонаши законни хьашташи лархӀа декхарийла хиларах, обществана духьаларча гӀулакхашца машар лелабе мегарг ца хиларах, общественни порядок лораяра ма-могга гӀо дарах, гражданаш бераш хьалкхеде, обществана пайдана къахьега советски общества бизза бола членаш хургболаш уж кийчде декхарийла хиларах.

Уж а кхыдола а декхараш дӀачӀоагӀ а деш, Советски паччахьалкхено эгтара хьалха теркалду ерригача общества хьашташ а шоай декхараш толаме кхоачашде обществага, болхлой коллективашка, гражданашка йиш хулийташ дола социальни хувцамаш а.

ХӀанз кӀирвъяь ювцаш латт кердача Конституце проект. Прокуратура болхлой бокъонаш лораеча кхыча органашца цхьана бакача наха тӀагӀерттаи хаддазеи цу документа лоархӀам дӀабовзийта, советски демократе совленаш царна дӀагойта, цар бокъонаштеи паргӀатонаштеи социалистически законность чӀоагӀъяра чӀоагӀа тешам лулга дӀахайта деза.

Цу бокъоний хьакъехьа вай дувцача хана кхы а чӀоагӀагӀа тӀагӀерта, хоадамболашагӀа, майрагӀа дӀадовзийта деза вай цар декхараш, хӀана аьлча «обществе вахаш а волаш, — хьийхад В. И. Ленина, — обществах мукъаваьнна хила йиш яц».

Масала Конституце 49 статья тӀа аьннад, балха тӀарча кхоачамбоацараштa критика е бокъо я хӀара гражданина, хӀаьта критика ярах тӀаккхувлга дийхка да. Кхоачамбоацараштa критика яр — из футтаройна деш дола хӀама а ховшшехьа а вай гӀулакхаш харцахьдаха гӀертилга а дац. Цхьабакъда анонимщико дувца бӀеха йоахараши метткӀаьлеши — из а критика яц. Уж бокъонаш воаш дӀайованйтача хана вай массане а къоастамболлаш белгалъяха еза царна юкъера из юкъ. Дуккха масалаш доаладе йиш яр къаьст-къаьстача гражданаша, къахьегамхой письмошеи заявленешеи чӀоагӀа теркалъеш хиларах цхьабола нах шоашта болча аьттон духьа пайда эца а гӀерташ, шоай тийша болх чакхбаккха, паччахьалкхен органий балха юкъе кегар болла гӀерташ хилар хьахьокхаш.

Керда Конституци чакхъяккхарца дувзаденна административни органашта хьалхашка бехктокхаме декхараш оттадаьд партеи паччахьалкхенои.

КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленуме ше къамаьл деш Л. И. Брежнева аьннад: «Советски законаша яхар дизза кхоачашдара гӀулакх Ӏалашделга тӀадиллача ерригача органий болх дикка тоабарга кхоачаве везаш я керда Конституци. Аз ювцар прокуратура, суд, арбитраж, кхыйола административни органаш я».

Шеко яц, цу органаша законности правопорядоки чӀоагӀъяра, Советски законаш телхадеча принципиальность йолаши машар боацаши хилара де мел дезар дергдолгах.

А. РОСТОВ,
Нохч-ГӀалгӀай АССР прокурор.

Дикача къахьегамца хьаллоацаргда

ХӀанз хетачох, цхьаккха а советски саг хургвац кердача Конституце проект, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева парте ЦК майски (1977 ш.) Пленуме яь доклад ца йовзаш, из СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председателалла харжар ца могадеш.

Мехка ерригача къахьегама коллективашка санна «Красный молот» заводе а ювцаш я вай Даьхен Керттерча Закона проект. 24 июне завода профсоюзни конференце дийцар из исторически документ.

Делегаташа чӀоагГӀа уйла тӀайохийташ ладийгӀар завода директора Г. К. Веденкос яьча докладага.

— Вай социалистически Даьхен дерригa а 60 шу мара дац, — аьлар цо. — Цхьабакъда, цу шерашка бӀаьшерашта нийсса никъ баьб вай. Доккхий хувцамаш хиннад Нохч-ГӀалгӀайчене а. ТӀом дӀабаьнначул тӀехьарча шерашка хьал а яь болх бе йолаяллийтай 180 совгӀа промышленни объект. 17-зза дегӀабенаб капитальни вложеней боарам.

Делегаташа кхы а чӀоагӀагӀа уйла тӀайохийташ ладийгӀар шоай хьамсарча предприяте гӀулакхаш дувцаш долча дешашка 12,3-зза дегӀаеннай цо арахеца продукци, хӀаьта къахьегама овсарле — 37-зза. Хьалъяьй керда цехаш, хьалъеп я фонтани арматура цехий блок, хоза кийчдеш да завода ков, тоалуш латт бытеи къахьегамеи хьалаш. ХӀанз 88 эзар квадратни метрга дӀакхоачаш я болхлой чубаха квартираш.

1947 шера заводе болх беш вар 1428 саг, цу даькъе 333 инженерно - технически болхло а волаш. ХӀанз укхаза болх беш 4690 саг ва, хӀаьта инженерно - технически болхло 1220. Царех лакхереи юкъереи специальни дешар дийша ва 860 саг. Иштта лакхерча дешара заведенешка, техникумашка, юкъарча дешара школашка дешаш ба бӀаьш красномолотовцаш.

— Керттерча Закона проект ювцаш хулача болхлой собранешка гучадувл производстве, быте нийслуш цхьайолча халонаща, кхоачамбоацараштa дувзаденна дола дешаш. Сихха а ховдам боллаш а царех де дезараш дар вай декхар да.

«Ший бокъоний керттера тешам бухеоцаш из Даьхенiз болашагӀа, йӀаьхийгӀа хилар долга хӀара советски саго бокъонца кхетадеш хила дезилга, — белгалдоах новкъоста Л. И. Брежнева. ХӀаьта цу гӀулакха обществана хьалхашкара ший бехктокхам бовзаш паччахьалкхеннеи халкъаи хьалхашкара декхар леррттӀа кхоачашдеш хила веза хӀара гражданин».

Боккха сакхетами къахьегамца коммунистически гӀулакхаш долаши хиларца масал доаладе мегаргдолаш я Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета депутат волча Николай Георгиевича Рыженкова кулгалду завода котельщиквий бригада. Цудухьа, конференце делегаташа чӀоаггӀа уйла тӀайохийташ ладийгӀар цун кулгалхочун къамаьлага. Советийи цар депутатийи бокъонаш шеръяр чӀоаггӀа мога а деш, паччахьалкхен гӀулакхаш кхоачашдеча ше доацача даькъах дийцар нов. Рыженкова.

— Ши шу хьалха тха мехкдаьтта аппаратурай цех тӀехьаюсарех яр, — йоах цо. — ТӀаккха, мехка хьалха латтача предприятей опытах вӀашагӀъехкар комплексни бригадаш, царех цхьаннена ше керте а оттавеш. Хувцадала доладелар гӀулакхаш. ЧӀоаггӀа лакхъелар къахьегама овсарле, лохъелар арахецача продукце брак. Нагахьа санна 1975 шера цехе хьаяьча продукце брак 17 эзар сомага дӀакхоачаш хиннаяле, соахка 400 сомага дӀакхоачаш мара хиланзар из Химически удобренеш арахецача предприятешта линзови конденсатораш кийчъяра шера план хьалхарча квартале кхоачашйир аз кулгалдеча бригадо. ХӀаьта Даьхен сийлен юбилейга сепаратораш арахецара шера план кхоачаш а ергъя оаха.

Трибуна тӀа ва «Министерства дикагӀвола токарь» яха цӀи лелаю Филипп Андреевич Цвигун:

— Дог гӀоздоалаш юха а юха еша безам боагӀа СССР кердача Конституце проект. Тхо болхлой кхы тӀа а Сийлахь боккхача Октябра дӀадоладаь гӀулакх чӀоагӀлуш, дегӀадоагӀаши Ленина васкеташ вахаре кхоачашхулаши хиларах тешаш да. Ца йовзал завод ше хувцаенна ца Ӏеш вай воаш а хувцаденнад. Хьаэцал са къахьегама новкъостий: Фуражировский, Кузьмин, Ильясов, Сальников — уж берригаш а технически дийша, политически кхетам бола нах. Инженерно-технически болхлоша санна дика къахьегаш ба уж.

Цо критика йир ший ханханнахьа заготовкаш хьа ца ухийтача смевщикашта, оатхалаш, хьаеш металл дукха дӀаухийтараштa, оборудованешта лерттӀа доал ца дераштa, балха ха зехьа йоераштa, кхыболча балха тӀа ца доагӀараш леладераштa. Ший къамаьл чакхдоаллаш 20 а кхы дукхагӀа а шера заводе болх беш хьабоагӀача къахьегама ветеранашта отпуск йӀаьхьяра йола предложени елар нов. Цвигуна.

— Кердача Конституце проекта тӀа Ӏилмани технически кхолламаш дара хӀаранена гаранти лу, — аьлар инженер-технолога В. Я. Лисовойс. Цу гӀулакха мел эшар ду паччахьалкхено. Цунна тешал деш да завода иттлагӀча изделена паччахьалкхен - дикала Знак яллар. Керда техника хьакхоллача хьалхарча мугӀаре латт инженерни болхлой. ХӀанз вай проекте йола изделеш кхоана производстве арахецаш хургья. ХӀаьта заводо хьаеш йола агрегаташ массадолча хьокхамех дунен стандартел лохагӀа ца хилийта гӀерташ хьа а доагӀа тхо.

Кердача Конституте проект къоабальеш кӀезига дувцанзар чон лоаладеча цеха производственно - распределительни бюро начальника нов. Греймана, фонтанни арматура цеха мастора нов. Смоляковс.

— Тха коллективо пхе бетта план 103 процент кхоачаш а яь лаьрхӀа хинначул совгӀа 79 эзар сома маьха продукци еккар, — аьлар нов. Греймана.— ХӀаьта кхы а дикагӀа болх бе йиш йолаш да тхо. Укх шера хьалхарча 6 бетта 360 тони чони 2800 тони миллеровски гӀуми хьа ца кхоачаш йисай тхога. Хила езача тайпара дика йоацача бедалца бе безаш хул болх. Кхоачамбоацаш кӀезига я виброинструменташ а. Царна ремонт елга лерттӀа вӀаштӀехьдаьккхадац заводе.

Ший къамаьл чакхдоалаш кердача Конституте проекта тӀа общественно пайдане болх а ца беш лер дайна лелараш бехктокхаме оэилга чӀоагӀделга хьадийхар цо.

СССР кердача Конституце проект, КПСС ЦК майски (1977 ш.) Пленума решенеш, цу Пленуме новкъоста Л. И. Брежнева яьча доклада положенеши выводаши, СССР Лакхехьарча Совета сессе соцам массане а цхьа барт болаш къобалбир профсоюзни конференце. Завода профсоюзни организаце парте XXV съезда решенеш толамца кхоачашъяра, Сийлахь боккхача Октябра 60 шу дизара къахьегама толамашца накъадахара лоаттабеча къовсаме дизза дакъа лоацаргхиларах шоаш тешилга дӀахайтар конференце делегаташа.

К. ТИМОФЕЕВ,
тха штате воаца корреспондент.

ЗАНЯТЕШ ДӀАЙОЛАЯЬЙ

Вай республике, берригача мехка а санна, кепайоазон тӀа кердача Конституце проект араяьнначул тӀехьагӀа къахьегама коллективашка цу боккха лоархӀам болча гӀулакха хетаяь митингаш хилар, собранеш чакхъяьхар. Цига къамаьлаш даьча къахьегамхоша дег тӀара къоабалъяь хӀаллаьцар СССР кердача Конституце проект, пятилетка шоллагӀча шера кхы а доккхагӀдола декхараш тӀанийцар.

ХӀанз хьатӀаэттай мехка Керттера Закон кӀоаргга Ӏомадара, из шерра довшхаш дувцара йола бехктокхамегӀа йолаха. Предприятешка, боахамашка, организацешка, учрежденешка хӀанз лекцеши доклада ши ярал совгӀа пропагандистех, кхыча идеологически болхлоех лаьрхӀа группаш вӀашагӀъехкай КПСС ЦК майски Пленуме КПСС ЦК Генеральни секретара, Конституционни комиссе Председатела новкъоста Л. И. Брежнева даь къамаьли СССР кердача Конституце проекти берригача къахьегамхошка Ӏомаяйтара.

Селхан из гӀулакх дӀадоладир «Красный молот» яхача заводе а. № 4 йолча кузнечни цехе занятии делкъа хана дӀайихьар. Экономически школа пропагандиста инженера - технолога Л. Г. Ломакинас цига йийцар «Керда Конституци тӀаэцанза ярг ца хиларах» йола тема. Цул тӀехьагӀа къамаьлаш дир массехк болхлочо.

Болх чакхбаьнначул тӀехьагӀа занятии е кийчбеннабар № 5-17 йолча цеха болхлой а. Цу темах лаьца занятии дӀахьоргйолаш я укхаза КПСС Ленински райкома хьалхара секретарь Г. Ф Галкова. ХӀаьта завода партийни комитета секретарь В. В. Капустянов йиъ семинарски группа вӀашагӀ а теха царца занятии ергйолаш за.

С. ШАБИЕВ.

СВЕКЛАШ ЛЕЛАЯРА ГОВЗАНЧАШ

Ленина цIерагIча колхозе меттел ерригача Шалински районе а дика йовзаш я Къахьегама Цеча Байракхеи Октябрьски Революцеи ордений кавалера Магомадова Табаркай цIи. Ший вахар лаьттанца, хьинарерча къахьегамца дийзача свеклаш лелаерхочо Магомадовас укх тIеххьарча шерашка массаза тIеххкхоачашъю мерза овлаш хьалкхедара а уж дIададара а планаш.

Ший пхийтта шу даьлча денз къахьегаш я Табарка. 33 шера цо даьд тайп-тайпара балхаш. Бакъда, эггара тIехьа цо каралаьцар я шийна езаенна свеклаш лелаерхочун говзал. Пхийтта шу да цу хьинар долча кхалсаго свеклаш кхееш болх бу. ХIаьта царех итт шу из звеньевой йола да.

ХIара шера къахьегама дика толамаш доах Магомадовай звенос. Укх тIеххьарча диъ шера цун звено членаша юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара чуйицад 305 центнер мерза овлаш, хIаьта Табаркас ше ший гектара тIара уж чуйидаьд 425 центнерал кIезигагIа доацаш.

Фу «къайле» йолаш да-теш уж толамаш дахара бахьанаш? Фу да Магомадова Табаркеи цун звено членаш Ислуева Зартани, Абубакарова Мингеи, Кантиева Дешийи, Шиснева Байсарийи, Абубакарова Зайнапи, кхыбараши цу толамашка кхоачабераш?

Ленина цIерагIча колхоза керттерча агронома Умханов ДжаIарса цунна лу жоп укх тайпара да:

— Ма-дарра аьлча, кхы ер ма-йий аьнна къайле йолаш гIулакх дац из. Мело ца еш Табаркас а цун звенон членаша а къахьегар, царна лаьтта деггара дукха дезар, агротехнически бокъонаш нийса лелаяр, хьалхале лелаерий опытах пайда эцар хила деза-кх уж толамашка кхувлар.

— Атта болх бац свеклаш хьалкхеелга, — йоах Магомадова Табаркас. — Хий дехкача тха лаьтта хIаьта а. Бакъда, хьаьналча къахьегамо шийгара доагIар хьалу.

Гурахьа денз дIаболабу звенос хьийкъа свеклаш чуэцара бола къовсам. ХIара гектара 5 центнер боарам болаш суперфосфати калийни тухи тохаш 27—30 сантиметр кIоарга оахам ду. Цул тIехьагIа йоачаш тIа а ухаш салоI лаьтто. ТIаккха январь, февраль бетташка фосфорни удобренеш а тохаш шоззлагIа оахам ду. БIаьсти лаьтта кIеззига ловсара даха даьлча тIунал соцаяра макхаш доах, культиваци ю. Иштта гIулакх дарца вIаштIехьдоал оасар кIезигагIа хилийтен кхай тIара лаьтта шаьрдеи. Кха шаьра хиларо цхьатарра кIоарга дужийт дIадувш дола фу.

— Фу чудужача лаьттан йIовхал 10 градусага кхаьчача арайоах оаха сеялкаш, — дувц дIахо Магомадовс. — Оахама дIоахала а ца лелаш пхорагIа лелийт сеялкаш. Цо торо хулийт фу цхьатарра кIоарга а нийса а лаьттагIа дахийта. Балха лхе дийнахьа чакхбоаккх оаха из болх. Свеклай ги лаьтта дижача из IотоIадеш катокаш тоххаю. Цхьатарра тIадоагIа свеклай зIирган иштта тоадаьча лаьтта. Нийсача мугIарех цхьатарра зIирган тIадаларо аттача боаккх тха болх, техниках дикагIа пайда эца йиш лу. Цунах пайда эцар вогIа хул нагахьа санна свеклаш дIаера ха 10—15 дийнахьа йIаьхъелча.

Ховш ма-хиллара, свеклаш дика хьувкъийтара чIоагIа эшаш хIама да фу вIадийначул тIехьагIа цо овлаш хецале культиваци яр. Цу хана яьта культиваце 70 процент оасар кIала дут.

— МугIараш белгал ма-даьллиге долалу тхо оасар де, — йоах Табаркас. — Лоацца хана даь доаккх из. Цул тIехьагIа зIирган тIа шиша-кхоккха гIа даьлча долалу тхо уж нийлхъе. ХIара гектара тIа юкъерча боарамах 95 эзар овла хургболаш нийлхъю свеклаш. Вешта аьлча, мугIарах ягIача свеклашта юкъера юкъ 20 сантиметр гаргга хилча геттара нийса да. Механизмай новкъосталца кхозза цамцадоаккх оаха свеклаш тIайола лаьтта, из цамца массаза доаккх минеральни удобренешца подкормка ю овлашта.

Кубанцаша дIаболабаь патриотически болам хьал а лаьца, Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара даха доагтIача тайпара накъадахара йоаржаяьча яхьа юкъе а яха хIара гектара тIара 400 центнерал кIезигагIа йоацаш свеклаш чуэца лаьрхIад Магомадова Табаркай звенон членаша. 35 гектар да цар кха. Денна дош кхоачашдара пхьаккха а хало ца лоархIаш къахьегаш а ба уж.

— Сай бокъонца дола ираз къахьегам тIа корадаьд сона, — йоах Магомадовас — Правительства доккхий совгIаташ — ши орден яларца белгалъяьккхай со. Цунах чIоагIа йоаккхий а ю. Иштта къахьегарах тарра ба тхона тIабоагIа пайда я. Масала, дIадахача шера свеклаш дика лелаярах са звенона совгIата делар 1500 сом. Цул совгIа центнерах 7 соми 70 кепиги мах а болаш сона делар цхьа тони совгIа кIа. Иззал пайда баккха гIерташ дезала тIера а бувлаш, цкъаза бераш дешарах юкъагIа а доахаш гаьнна болх бе дIауха нах бовз сона. Царел дуккха а толашагIа хет сона сай болх. Со массаза а сай дезалца я, царга бIарг кхоаб. ТIаккхя алапи шоргга тоъаш да. Кхы фу эш сага ираз долаш вахара!

А. БАРЗАНУКАЕВ.

ЛИТОВСКИ ССР. IилмаI Академе химеи химически технологеи Института Iилмахой балхаш халкъа боахама тайп-тайпарча доакъошка шерра накъадоалаш да. Литовски химикаша кийчдаь деррига а балхаш производствана юкъедахьаро шера хулаш бола пайда 14 миллион сом да.

Укхаза толаме чакхъяьккхай антикоррозийни чкъор хьакхолара проблема. Царех цаI — «Ликонда-1» яха маркхал ба, цо массехк секунд ялалехьа цинки кадмийн тIадаьккхача деталешта, арахьарча Iоткъамах уж тешшаме лораергйолаш, пордув тIаюжаю. Из хьабаьрашта СССР ВДНХ дошои дотои медалаш еннай. «Ликонда-1» яхачох пайда эц хIанз мехка дуккхача предприятешка. Из тIера дIакъовлаш йола пордув хьаяра йолча процесса патент ийцай Польше, Чехословаке, Венгре, США, Японе, Франце.

СУРТА ТIА: вокхагIвола Iилман болхло, химически Iилмай кандидат И. Мотеюнас электронни микроскопа «Ликонда-1» яхача маркхалах хьаьяьча конверсионни пордон оникага хьожаш воалл.

М. БАРАНАУСКАСА сурт. ТАСС фотохроника.

ХIАРА БАЛХА ДЕННА—ДИКАЛА ЗНАК!

ЯХЬО ДОАХИЙТ ТОЛАМАШ

Химически реагенташ арахецаш йолча Карабулакски завода коллективо боккха теркам тIабахийта Iомабир «Производства эффективности балха дикали лакхъярей иттлагIча пятилетка заданеш толамца кхоачашъярей социалистически яхьах» бола КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК соцам. Из соцам хьал а лаьца оаха йоаржайир. «ДикагIа къахьега, эффективности балха дикали лакхъе» яха социалистически яхь.

Дика дIадоладир оаха иттлагIча пятилетка шоллагIа шу. Шу долалуш оаха тIаийцар лакхара социалистически декхараш. Масала, оаха лаьрхIадар массадолча довкъой план 29 декабре кхоачашъе. Из дош тIехкхоачаш хургхилара дола тешал да хьалхарча квартала план 29 марте кхоачаш а яь планал совгIа 65 эзар сома маьха продукци арахецар.

Сийлахь-йоккхача Октябрьски революце 60 шу дизара даха ма-доагтIара накъадахара яхь а йоаржаяь, юха керда даьхар оаха тхоай социалистически декхараш Цар тIа белгалдаьккха да шера йола план 28 декабре кхоачашъе, планал совгIа 105 эзар сома маьха продукци арахеца аьнна. Хоза а хеташ белгалдаккха безам ба са укх шера хьалхарча пхе бетта оаха схка продукци 77 эзар сома йолга, хIаьта тхона тIабена балансови пайда 61 эзар сом ба. Шера хьалхашка оттадаь хинна декхар хIанзде кхоачашдир.

Оалаш ма-хиллара, толамаш гуш да. Уж доахача тхона доккха новкъостал дир «ХIара балха денна — дикала Знак!» яхача девизагIа йоаржаяьча социалистически яхьо. Укх шера оаха арахийца продукци во хилар бахьан долаш дIа ца эцаш йисаяц, цунна латкъац потребителаш.

Завода коллектив дакъа лоацаш я Ерригсоюзни яхье, хIаьта шоайла яхье яьннай сменаш, цехаш, участкаш. Иштта шошоай социалистически декхараш тIаийцад тайп-тайпарча болхлоша, шоай творчески планашца болх бу инженерно-технически болхлоша. гIулакхерча наха. Дуккхачар къовсам лоаттабу коммунистически къахьегама цIи яккхара, производства культура лакха хилийтара. Таханара социалистически яхь Iилма-технически революцех дала йиш йоаца дакъа хинна дIаэттай. Цудухьа укх шерарча керттерча декхарех цаI лерхI оаха арахецача продукце дикал лакха хилар, балха тIа брак ца хилар, рекламацеш тхоашка ца ахийтар.

Социалистически яхье котбаьннараштa лургдола совгIаташ а да хьалхагIа хинначарел доккхагIа. Масала, хьалхара моттиг яьккхача коллектива совгIата луш дола ахча 50 сомал кIезигагIа хургдац, шоллагIа моттиг яьккхачоа 40 сомал. Шин кварталагIа вIаштта хьалхле лелаеча коллектива лу совгIат 10 процент совдоаккх, хIаьта бIарччача шера хьалхле лелаеча коллективана 20 процент дукхагIа лу ахчан совгIат. ХIара шера дикагIча оагIорахьа хувцалуш да социалистически яхьа хьалаш. Яхьа хьалаш доккхийча алапашца яз а дийя хьалтох эггара дукхагIа нах хулача. Уж декхараш тIаэпале хьалха оттаю цар проект. Цул тIехьагIа из ювц сменашка, цехашка, участкашка. Эггара тIехьа из чIоагIъю массане енна предложенеш юкъе а йоалаяь оперативни совещане.

ХIара квартал йисте массаза йоал итогаш ю социалистически яхьа, хьалхагIа уж итогаш ювц цехкомий заседанешка, тIаккха — заводской комитете. Яхьа итогаш еча хана лоархIам бу балха, коллектива, дисциплина, хьож цо ший балха магIа кердадараш юкъе доаладаьд, йолча торонех бизза пайда ийцабий.

Масала, сушилкай болх сона а ца беш циклонаш цIенъяран царна тохкам баран В. И. Коцке енна предложени балха юкъейоалайир технологически цеха ерригача сменаша. Из бахьан долаш дикка лоацъелар уж сеца латта ха, болх иттача баьлар. Из санна дола гIулакх сихха дIадовзийт царех пайда эца йиш йолча нахага. Царех лаьца язду кIира цкъа арадувлача «Реагент» яхача газето, молнеша, заводской радиоузле гIолла дувц.

Уж кердадараш шоай балха юкъедахьара, социалистически яхь шерагIа йоаржаяра, болхлой кхетам совбаккхара йовкхо ешаш бола кулгалхой керте латтача бригадаща, участкаша, сменаша доаха толамаш лакхагIа хилар къайле йэлаш дац.

Иштта участкаех я котельни, лаборатори, «Г» яха Центральни смена. Социалистически яхьах йола йизза информаци ялара заводе да хьокхамий Доска. Из хьалтехад эггара гуча метте. Цу тIа хIара дийнахьа хьахьокх смено баьккха толам. Доска тIара ха йиш я кварталах къа мишта хьчийгад, шера план масс процент кхоачашхиннай. Тахан кIезигагIа процент яьккха коллектив кхоана тола гIерт. Яхьа итогаш яь яьлча котбаьннараштa луш дола совгIаташ дIалу торжественни хьале.

Октябрь 60 шу дизара совгIат а кийчдеш тха завода коллектив къахьегаш я иттлагIча пятилетка хьалхарча шин шера йола КССБ-4 ФХЛС арахецара план 7 ноябре кхоачашъяра. Хьалха оаха лерхIар ялх бетта из продукци планал совгIа 127 тони арахеца, хIаьта хIанз даьлча лоархIамаца хьахьокх из 200 тоннага дIакхоачаргйолга.

Хетаргахьа, шоллагIча квартале а тха заводо яккха мег социалистически яхье котбаьннарашта тела ЦIе байракхи ахчан премии.

Дукха ба заводе хьалхле лелаеш бола болхлой Массанена хьокхам а луш къахьег химически реагентий цеха вокхагIа волча аппаратчика Рассоха Михаил Степановича. 1977 шера 12 мае арадаьнача СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указах цунна енцай «За трудовое отличие» яха медаль. Иштта хьинаре къахьегарца, завода юкъарча балхах дакъа лацарца белгалбаьннаб слесарь-ремонтник Брыков Алексей Николаевич, плотник Майоров Валентин Петрович, котельне кочегар Баскакова Степанида Петровна, грузчикаш Поломина Антонина Андреевна, Моматова ГIазмахьмий Люба, кхыбараш.

Ди тIехьагIа шерагIа яржаш я социалистически яхь, технологически процессаш тоаяра кердадараш лехилга дIахододаш да.

Й. КОСИВЧЕНКО.
Карабулакерча химически реагентий завода планово-экономически отдела начальник.

МОСКВА—МЕХИКО ЯХА ФЕГАРА ТIИЙ

Дукха ха йоацаш Мексика Советски Союзаца фега гIолла цахадлаш бувзам лоаттабу 78-гIа мохк хилар.

ХIара ерача дийнахьа московски ханах 20 сахьат даьлча «ИЛ-62М» яха «Аэрофлота» самолет Шереметьево аэродромера хьал а гIетте Мексика столицагахьа йода, хIаьта хIара пIаьраска дийнахья мексикански ханах 11 сахьати 40 минути яьлча Бенито Хуарес яхача аэродромера юхайоагIа из.

13300 километр хула «Аэрофлота» керда ниiкъ хьабийллар СССР граждански авиаце Министерства, СССР доазол дехьарча гIулакхий Министерства бехктокхаме болхлой, журналисташ юкъебоагIаш хиннача делегаце.

Тхона, «Аэрофлота» самолета тIа Мексике баьхкача хьалхарча советски пассажирашта Колумба турпалал оаха гойтача санна духьалбаьхкабар: кинохроника, телевидени яр, кулгаш телар, мархIабетталора, зизаш телар... Бакъда, Америка эггара хьалха хьайийллачун форда тIа гIолла массехк бетта укхаза кхача вийзавале, тхона 16 сахьат мара ийшанзар.

Мехико оаха къамаьл дир туризма министрацеи граждански авиаце генеральни директорцеи, туристски фирмай президенташцеи, отелаш карайолчарцеи, тхоай коллегашца, журналисташцеи.

Мехико центре кхыча авиакомпанешца лоаллаха хIанз хьайийллай «Аэрофлота» представительство. Аэромехикос ца хадлаш бувзамаш леладу нийсалагIа доазол дехьара компани я из.

— Коммерчески а технически а даькъе «Аэрофлотаца»—дунен эггара йоккхагIеи чIоагIа лоархIаш йолчеи авиакомпанеца, вIаши гIулакхаш леладе безам болаш да тхо, — аьлар Аэромехико генеральни директора Педро Васкес Кольменареса. — Тхо теш цу хьакъехьа тхоай дукха хIама де вIаштIехьдаргхиларах...

Инна ВАСИЛЬКОВА,
АПН корреспондент.
Москва — Мехико— Москва.

Доазол дехьара

АЛЯСКЕРА США ЙОДА ГАЗОПРОВОД КЪУВСАШ

Йиллача я е ца йиллача я бакъахьа газопровод? ХIаьта, нагахьа санна юллаш хилча, мича гIолла юлларгья? Уж хаттараш хIанз мугIарерча канадий багара дIадоалаш дац, уж дувц парламенте, газетий оагIош тIа, радио чуи телевидени гIолла. Деш дола къамаьл йоккха, ши эзар километр совгIа йIаьха, арктически Аляскера газ ВIашагIкхийттача Штаташка гIоргйола газопровод йиллара тороний хьакъехьа да. Газопровод йоккхалга диллача XIX-гIа бIаьшере юкъекхаьчачул тIехьагIа биллача трансканадски машиннаькъаца нийсъеш я.

Сийнача доагора запасаш гаьнна къилбаседехьа, цIаккха гIор ца яшача метте, арктически фордашта юкъерча чхарий гIайреш тIа нийслургйолаш яьй Iаламо цун кхел. Халача экономически кризисо готъяьча США-на чIоаггIа дог оттаргдолаш хIама да арктически газ тIайоалаелга. ТIаккха цунга йиш хургья газопровода чу гIолла хIара дийнахьа 2 миллиард кубически метр газ ийе, тIаккха цо а ший арIанна йиш хулийтаргья баха нах цунца 4 процент дукхагIа Iалашбе.

Канадана сел ира а латтац арктически газаца ше Iалашъярах дола дош: 80-гIа шераш юкъехкхачача хана мара эшаш хургьяц из. Цхьабакъда газопровод юлларгйола моттиг хIанззе а ха дезаш ба канадцаш.

Кхо никъ ба Аляскера газ США йоалаяра. Царех шиъ — хьалхарбар американски шоллагIбар канадски — Канаде гIолла йилла лерхI газопровод. «АЛКАН» (Аляска — Канада) яхача проектагIа газопровода трасса Фэрбенксера (Аляска) шоссе бIоаххала, канадски Юконе, Британски Колумбии Альбертеи яхача провинцешка гIолла чакх а яьнна, дIахо къулбехьенгахьа США гIоргья. «Канадиан арктик ГЭС» яхача канадски консорциумо оттаяьча шоллагIча проектага хьежача мехка къилбаседа-малхбузехьарча территореехи Альберта яхача провинцехи чакх а яьнна Мекензи яхача хин атагIа гIолла дIагIоргья газопровод. Нагахьа санна «АЛКАН» яха проект американски газ дIаахийта мара мегаш еце, шоллагIчо Канадага йиш хулийт Мекензи яхача хина гонахьарча газ йоаллача ший моттигех пайда эца. «Эль-пасо» яхача кхоалагIча проекто Канада юстара а югаш коача йолча тайпара Аляскера Лос-Анджелесе кхахьа лерхI газ.

Газопровод йиллара проекташ къувсаш лира къовсам болабеннаб. США-с П. Э. Трюдо правительствана низ бу США-на йоккхий экономически политически гIойленаш лургйолаш йола «АЛКАН» яха проект тIаэца из раьза яр духьа. Американски мехкдаьтта пачхахьаша геттара дика кхетаду, нагахьа санна Канадо ший проект къоабалйой, трубопроводах шоашка пайда эцийтилга шоай цунгара деха дезаргдолгеи тIаккха, долче, кIезига йоацаш шоай харж е езаргйолгеи. Цул совгIа, царна лоара къилбаседен энергетически источникаш ший низаца караерзаяра шоай къилбаседехьарча лоалахочоа новкъарле е а Канада экономика бIарчча хьанийцача из дегIаяра цунца влияни е а. ХIаьта уж шоай хурдаь цунга кхача гIерташ хьуаза дукха ха я.

Газопровод йиллара долча деша барт бокъонца вIаштIехьа баьннабац Канада ший а. Цу дешаца хьашт долаш йолча канадски компанеша къайлагIа къовсам лоаттабу, тIаккха цо кхы а чоалханегIарча хьал тIа оттаду нийса никъ хоржилга.

Дукха ха йоацаш Канаде кепатехаь араяьккхай Британски Колумбера судахо Т. Бергер керте латтача комиссе доклад Кхаь шера Iомадаьд цу комиссе Макензи яхача хин атагIа гIолла газопровод йиллаpo гонахьарча Iаламаи канадски Къилбаседене юххьанца денз бахача наьха — индейцийи эскимосийи — вахара хьалаи бергболча Iоткъамах дола дош. Газопровод юллилга 10 шу тIехьадаккха деза йоах комиссе, цу гIирсо канадски Къилбаседерча халкъий вахара хьалашта беш бола Iоткъам байбар духьа. хIаьта иштта йоах цо, массаза а шоай доллахьа хиннача лаьттаех компенсани эца ловча цига массаза а бахача наха шоай бокъонагIа дIалехар кхоачашдара проблема къоастае еза.

Комиссе доклад чIоагIа къовсамаш хьоадаьд. «Канадиан арктик ГЭС» яхача проектана тIехьа латтараша хьакхайкадаьд, газопровод юллилга тIехьадаккхарах Канада хIара шера хьатIадоагIаргдолча 300 миллион долларах ярг хилар. Бергера комиссе доклада критика еча дуккхачар даккха доагIаш белгалдоах иштта, комисси белггала мехка юххьанца денз бахача наьха хьаштий йоакхо еш хила тарлуш а хилар. Цхьабакъда цо баьча соцама каст-каста духьала бувл къилбаседехьарча халкъий викалаш шоаш, хIана аьлча Бергер, царна хетачох, цу халкъий патриархальни натуральни боахам кхы дегIа ца байташ лоаттабе гIерт.

...ТIаккха юллаpгья е юллаpгьяц газопровод? ХIаьта нагахьа санна юллаш хилча, мича гIолла юлларгья?

Оттаверча тараза оаркхилг мел аьлча а канадски проекто Iочуувз, хIана аьлча «АЛКАН»-о Канада экономика низ болча къулбехьарча лоалахочун лоала кIал гIоргйолча кхоачаде тарлу гIулакх. Къамаьл монополей хьаштий хьакъехьа деча хана «дикача лоалахой» гIулакхаш тIехьашка ма доалий. ХIаьта из канадцаша тIа-тIа шаьрагIа а кхетаду. Дукха ха йоацаш парламенте дIачуеннай американски предложенеш тIа ца эцаш ютилга могадеш йолча къаьсттача комиссе отчет. Из отчет къоабалъяьй Канада прогрессивни организацеша, цу даькъе компарте а Канада къилбаседехьарча массаза а бахача наха хьалхара хьаьттача кепайоазон дуккхача органаша а.

В. ПОЛОНСКИЙ,
ТАСС корреспондент.
Оттава.

АПН комментари

ЗIАМИГАЧА МАШИНАШЦА КРИЗИСАХ ЯДАР

«Iоажала кIалхара ялара керда рецепт» еннай Американа. Iай шелал латтача хана йилла ха нийсса чакхъяьккха, США президента ший энергетически программа дIакхайкайир конгресса шинна а палатай цхьана хиннача заседане 21 апреле. Цул ши ди хьалха телевидене гIолла къамаьл деш цо американцашта хьалхадаьккхар цун предложенеш кхоачаш ца хилара бахьанаш алхха «Халкъа катастрофа» мара хила йиш йоацилга. Иштта нах тешабеш дIахьелар, хетаргахьа, кердача правительства лоIам молхаш мелла къахьа яле а мохк «КIалхарбаккхара» тIаерзаяь уйлаш йолаш хила деза. ХIана аьлча хьалха шозза иштта дIадоладаьраша — Р. Никсона «Кортамукъ ален» проектеи Дж. Фордеи цхьаккхе хIама де вIаштIехьадаланзар энергетически кризиса кхерам тIехьашка баккхара. Энергоресурсаш дIаахийтар, керттерча даькъе мехкдаьттеи Iалама гази, хIара шера юкъера лаьрхIача пхи процент дегIа а кхувлаш, США цу пропорцегIа, цкъаза сов а эккхийташ лохдора уж дахар. Цунга хьежжа дукхагIа хулар из арахьара тIаккхахьар: укх шера, президента ма-яххара хилча, цо тоъам бергба 45 миллиард долларах. Итт шу хьалха энергетически бедалга дIадодаш хиннар 3,7 миллиард доллар мара дацар. Цул совгIа дIадахача Iай гучадаьлар нагахь санна из дукхагIа дIаяхийта езаш моттиг хуле мехка энергетически резерв хоаламболлаш кIезига хилар. Шелалах байна итташ нах, доагор ца тоъар бахьан долаш сайца бIаьш предприятеш — из во кхаъ хезар ерригача Американа.

Президента Картера юха а хьалхадоах: кхы а вогIа ха я мег дIахо, яхаш. ХIаман кхомбеши уйла ца еши хилара бехке бу цо ший мехкара граждаваш: еза а дукха доагор эша а автомашинаш езилгах, цIенош дIоахдара йоакхо ца ярах, мехкдаьттеи гази санна дика деце а, кхыдолча доагорах пайда ца эцарах. Массанахьа кхомбар тIатеIIа дIалехар цо.

Белгалдаьха декхараш лоархIаме да. 1985 шу тIакхоачаш электроэнерги дIаоэилга 2,5-зза лохде лерхI. ХIанзарча ханаца нийсдича бензин доагаделга лохде лерхI 10 процент. Нийсса ахазза — мехкдаьтта кхыча мехкашкара тIакххахьар. Кхаь даькъагIа ши дакъа дегIадоаладе деза кIора боаккхилга — миллиард тоннага кхоачаш, иштта кхы дIахо а.

Бакъда, цаI да тамашийна: президента нах тешабеш къамаьл дойя а, цо ювца статистика дикагIа яле а, американцаш изобретенеш яра тIехьа хестабойя а. США дунен тIа «керттера лоархIам» болаш я яхе а американцаша из керда программа дог гIоздаьнна тIа ца эцар. Цунах лаьца дувц «тохкамца» нийсдеш, къамаьл уйлаш ураоттаяра план санна а ца лоархIаш. «Из кризис дIаяккхара наькъаш, хьалаш лахарен цунга дIадохийтар алсамдаккхарен даькъе цхьа барт хилац, кхыметтел вIашдухьала латтача идеяй, хьаштий гIулакхаш къовсам «тIа латт», — яхаш язду «Нью-Йорк таймса».

Дукха ха йоацаш общественноста хетар тохкаш даьча хаттараша хьахьекхар, эггара хьалха, американцех дукхагIбараша энергетика гIулакх, правительство санна, шоаш дукха кхераме ца лоархIилга. Конгрессе президента къамаьл дале хьалха (цунна духьал бараш а дукха ба цига) истола тIа даьлар козырни карта — къайлагIара (иштта дале а кепайоазоно цхьацца хоамаш даь) ЦРУ доклад. Цу тIа белгалдоахар дунен тIа лаьттагIа доаллача мехкдаьттага диллача гIалаташ хиннад, хIанзчул тIехьагIа иттех шу даьлча дIадода мехкдаьтта хьадоаккхачул дукхагIа хургда яхаш. Бакъда, скептикаша нийсса кхетадарца, США латтача гIулакхашка хьежача, из информаци лураш алхха мехкдаьтта компанеш мара хила йиш яц. Царна пайдане да дIахо йодача хана товара мах айбара шоаш бехказа боаха уж цифраш лохагIа ме хул. ШоллагIа, иштта кIезига бац, потребителий хьашташ хьаллоацаш вола Нейдер Ральф санна, цу гIулакхага кIоаргга уйлаш еш хьежараш а. «КепайоазонцавIашагIкхетар» яхача популярни телевизионни передача тIа ше къамаьл деш, Нейдера духьала дIакхайкадир укхаза дувцар массавар бехкеи цхьатарра бехктокхамеи вола гIулакх а доацаш, «энергетически политика дешаш къоастадара йоккхача корпорацей Iоткъамца хинна энергетически монополе кризис», йолга.

Боккъалдар аьлча, — тамашеций, США президента американски халкъага ше яьча послане тIа ерригa проблемаш белгалйоахача хана, мехкдаьтта компанеех тIагIолла массехк дош мара ца алар? Цо дIаккхайкадир: царех шек болаш дувцача хабараша, мехкдаьтта кхоачалуш латт яхачох цхьаккхе а хувцам хургбац, дIахо дош делар царгара эцача даннешта тIахьожам бе (мишта?). Цунца деррига чакхдоал.

Цунца цхьана дика ховш да — из бакъдеш йола сведенеш дукха ха йоацаш кепатехалга: айлуш, лохлуш долча хьокхамашта юкъе, ший дегIабара тенденцех цхьан метте латтар мехкдаьтта корпорацешта тIабоагIа пайда ба. Энергетически кердача программа доакъош дIа а кхайкадалехьа, кепайоазон тIа араьлар шек воаккхаш берригнеша хьаллоац яха мехка мехкдаьттеи гази дездалара бахьан уж доахка керда моттигаш тахкарца дувзаденна хилар дувца йоккхий материалаш.

Нагахь санна, правительства тIахьожам лохбойя, корпорацеша пхьешаш хьал а хьекха къахьегаргда американцийн энергетически хьалаш тоадара, ала гIерт уж. Цу тайпара цхьа статья кепатехача «Нью-Йорк таймсо» бакъдора «тIахьожама гIулакхаш дIадахаро гаргга гарча ханна потребительски мах лакхбелга хургхилар». ХIаьта цун тIеххьа бакъдора «дикалгеи волгеи диллача из соцам бар» пайданегIа долга.

ЦIаькха а кердадаьккхача бакъахьа да цу хьакъехьа цхьа шу хьалха США хьалдолча наьха компетентни «Форчун» яхача журнало, массаза санна ший тайпара корта болча, «США мехкдаьтта йоккхача компанеша тормоз тIа хIана теIаю» яхача статья тIа яздаьр. Лоацца аьлча, цу тIа дувцар мехкдаьтта а газа а боссаша хIанзарча хьалашка кердача скважинашта бурув деттар «пайда боаца» гIулакх да яхилга чакх са доагIаш харц долга, йоккхача корпорацей боарамга диллача капитальни дIадодачуина финансировани яр хIанзарчул дукхагIа пайда балара эшаш дац яхар шеко йолаш хIама долга.

Цул совгIа, ханна цхьан даькъо даь зе юхаметтаоттаде йиш йолаш пайда луш вож дакъа а долаш дукха отраслеш чуйоагIа «йижарий» ба уж компанеш.

Президента Картера сов дукха дийнар катастрофа юхатохара бензин кходе дезилгах лаьца зIамигача машина тIахайча, Америка хала а доацаш кризисах йодалургья моттийташ. Бакъда, «халкъага баьча демократически кхайкамга» ладийгIача, хетаргахьа, дуккхачарна дегадеха хила мег, цу партена чувоагIаш хиннача кхыча президента — Франклин Д. Рузвельта багара иха дешаш а. Цо цу хана сагота волаш белгалдаьккхар: «Мехка дола доккха зе да мехкдаьтта бизнеса блоко хьал ца лоаце хоржамашка котвала торо ца хилар, из бахьан долаш цунна кулгалде торо хилац».

Валерий БЕГИШЕВ,
АПН корреспондент.

ДЕПУТАТЕХ ДОЛА ДУВЦАРАШ

НАХА ЭША САГ

Цхьа къаьна легенда да сага дегIаца ах са мара дахац, вож ах са цо ше хьалаха деза, яхаш. КIоарга чулоацам ба цу дешай. Саг ираз долаш хила йиш яц цо обществе ший вахара моттиг къа ца лоаце, деза гIулакх кара ца лоаце.

Из гIулакх дика дайзар «Грознефтяная» яхача станце проводница йолча Евсюкова Тансия Ивановнайна хIанзчул ткъеста шу хьалха. Цу хана езаелар цунна ший говзал, цу хана яйзар керда коллектив. Нахаца Iимерза йола из дукха еза цунна болх берашта.

Проводника болх аттагIчарех бац. БIаьш болча наха гIулакх де деза цун балха тIа йолаш. Царех хIаране оамал тайп-тайпара я. Тансия Ивановнайна дика хов цIаьхха эккхийтача воча дешо сага дег чу дуккхача хана дицлургдоаца халахетар дужаделга. Цо болх беча цу йIаьххача хана Евсюковайна саг эгIазваха моттиг хиннаяц. Сага сакъердалургдар, цунна тоам хургбар мара лехац Тансия Ивановнас.

ЙоагIа а йоагIаш лелаю цу хьинар долча кхалсаго коммунистически къахьегама ударник яха цIи. Цо кулгалдеш йола бригада станце дикагIа лоархIаш я, пассажирашта культурни гIулакх дарца белгала я.

Шийца болх берашкара вагонаш цIена, лостам болаш хилар, пассажираша Iимерза хилар хьалехарца цо ше хьокхам тел царна болх мишта бе беза гойташ, хьехараш ду.

— Пассажирашта чIоагIа тIера я со, — йоах цо. — Берригаш хIана бац аьнна пассажираш сона бовзаш ба. Массаза а тха вагонашца леларашцхьа нах ба. Оаха балха дIаюха кхувл мехкдаьттахой, Старопромысловски районе баха нах. Со шоашта тIаяхача цар сога дувц шоай дезалера, балхара дика гIулакхаш, цхьабараша шоай бала кодабу, дагабувл. Шо тешаргдий хаи сона, сай шоллагIа цIа хет сона вагонах.

Депо шерра яьржай Октябра 60 шу дизара сийна йола социалистически яхь. Цу гIулакхах шийгара доагIа дакъа лоацаш я Т. И. Евсюковай бригада. Из бригада къахьегаш я «Тахан селханчул дикагIа болх бе» яхача девизагIа. Кхо саг чувоагIача цун бригадо дош деннад балхах мукъа йолча хана 225 килограмм тиша аьшк гулде, планал совгIа хIаране 20 сахьат болх бе. ЧIоагIа да цар дош.

Тансия Ивановнайца а, цунца болх берашца а, дIа-юха кхувлача пассажирашца а къамаьл деш гучадовл из мел дика саг я. Массазза сакъердалуш тIах аьнна я из. Цунна бIарахьежача цIаккха а хеталургдац хьона цун вахар хала хиннад аьнна.

...Унзарча 1941 шера тIем тIа вахар цун да. Из цIавоагIаргхиларах тешаш накъаваьккхар дезало шоай да. Бакъда, фашистий къизача пхоно вийра из. Цул тIехьагIа дукха яханзар нана а. Кхо бер бол дисар. Уж тIайнцар гаргалча наха. Хала ха яр из, дукха бала ла бийзар цар. Бакъда, халоно ГотоIабинзар кхелета боагIараш. Дукха а дика нах байзар Тансия Ивановнана вахара юхьиг дIайолаеш. Уж бахьан долаш дийшар цо, вахаре ший моттиг хьалаьцар.

Дика болхло хинна Гаи Евсюкова. Из я дика общественник а. ХIанз кхозлагIа хержай из городской Совета депутатал. Из шийх бенна тешам толамца чакх а боах цо.

Укх тайпара дувц цунах горисполкома болхлоша:

— Новкъост Евсюкова моллагIа шийна тIадилла гIулакх тешшаме кхоачашдеш я. ДукхагIа йолча хаца оаха из йохийт жалобаш тахка. Дика вIаштIехьдоал цун уж тохкилга. Цо техка жалоба кхы юхахьажа везаш хилац.

Тайп-тайпара дешаш дахьаш боагIа къахьегамхой шоай депутат йолча: цхьаболчар дех квартира ремонт яйтара гIо де, вокхар берий ясле е беша бераш дIаэцийтар дехаш. Мел дукха хул уж депутата тIакхухьа гIулакхаш!

Царга массанега ладувгIа, новкъостал де деза цун. Харжархоша шоай депутат доттагIа гIонча, хьехамча ма лерхIий.

Цкъа из йолча ера Калужски улицагIа яха А. С. Кодзоева. Ший цIагIара хьал во хиларах кадаш яр из. ВорхI бер дар цун, царех шиъ мара школе аха ха йолаш а доацаш. Уж бахьан долаш балха яха йиш яцар. Дукха деноош доадир Евсюковас уж бераш яслешка, бешамашка, школа-интернате а нийсде гIерташ. Наиа ше а яхийтар цунна булургболча балха.

ЦIаккха а дицлац 87 шу долча пенсионеркана Е. С. Семеновайна депутата шийна даь гIулакх. Мичурина цIерагIча поселке ях из. Къаеннача дийнахьа цхьаь йисай. Евсюкова профсоюза обкоме йола Екатерина Сергеевнайна материальни новкъостал дар деха. Цун хьалхленца йоккхача сага эша гIулакх делга шоашта хьатIаийцар № 16 йолча школа дешархоша.

Къаьстта чIоагIа йоакхо ю Тансия Ивановнас боккхийча наьха. Цун дехарца кхартирашта ремонт йир машинаькъа тIа болх баьча пенсионерашта, массехк дезала мах боацаш газ чуйоалаяйтар.

— Масса йолча хана наха гIо де безам хул са, — йоах цо.— Цкъаза сох беттaлу эгIазне «Хьай гIулакх доацача чугIерт хьо, Тансия», яха нах. Иштта дале а со Iелац из ца дича. Сай городе бахача наха хьашт мел дола гIулакх де гIерт со.

Наха дика хилча гIадйодаш, во деча саготдеш я из башха дика саг — Евсюкова Тансия Ивановна.

А. МАЦИЕВА,
тха штате йоаца корр.

ЛОРАДЕ IАЛАМ

МИЧА ХЬОКХА МЕГ ЗIАК?

Советски Iаьдал даьннача хьалхарча шерашка В. И. Ленина йоакхо еш хиннай вайна гонахьара Iалам лорадара гIулакха. Эггара хьалхарча декреташца лаьтта. хьу, лаьттан кIалхара рузкъаш дерригача халкъа юкъара доалахьс хилари хIаьта кхом а беш царех пайда эца безилген хьакхайкадир.

ХIанз вай мехка тIаийца я Iалама рузкъаш алсамдахара боккхача лоархIаме йола законодательни акташ. Иштта цхьан лостам тIа даькхад Iалам лорадарца бувзам бола гIулакх.

СССР кердача Конституце проекта тIа шерьяьй советски сага бокъонаш. Социально-экономически хьалаши культуреи дегIаахарца тIа-тIа тоалуш латт цар хьал-торо. Бакъда, кердача Конституце проекта 39 статья тIа аьннача тайпара: «Гражданаша шоай бокъонехи паргIатонехи пайда эцилга обществан пачхаьалкх е н н и хьаштаьшта, кхыча гражданий бокъонашта зе деш хила йиш яц». Иштта из доагIаш да Iалама торонех пайда эцара я. Вай республика Iалам геттара хоза а дIаьхий а да. Вайцига да сиха доагIа хиш, лакха лоамаш, тайп-тайпара гаьнаш йола хьунаш. Уж лора а еш царех пайда эце геттара дика хургда.

Укх тIехьарча хана дикка цIенденнад вай республикера доккхий хиш — Шолж, Тирк. Из бахьан долаш цар чу, Iов тасa хьалъаха доладеннад Каспийски форда чура чкъаьрий: севрюга, осетр, белуга. Укхаза деб уж.

Цхьабакъда, хIанз а вайна юкъе нийслу бокъонаш телха а еш чкъаьрий доаха нах — браконьераш. Цхаралах, мIараех, якорех, вабаех, кхыйолча чкъаьрий лувца бокъо йоацача хIамаех пайда а ийбеш доккха зе ду цар вай Iалама.

Масала, дукха ха йоацаш цу тайпара гIулакх деш воахкачара гучабаьннаб БоргIане яхача юрта баха Нохаев Шамсуддини Буцалов Шамсуддини. Ирдаь вабаш а нийца Шолжа чу Iов таса даьхка чкъаьрий доадаьд цар, хIаьта Халимов Расул цхаралца лувцаш ваьлав чкъаьрий.

Къаьстта зене да ирача хIамашца чкъаьрий лувцар. Цкъаза чов хиниа чкъаьра карара боал. Цунах кхы чкъаьра хилац. Иштта во да мIарашца уж лувцар а. МIара карара иккха чкъаьра е ла е чов хинна моттиг телха а телхе цунах дохьаш а даьле пайдана боацача боал.

Чкъаьрий лорадара органаша чкъаьрий лувцара тIера бараш та къаьстта йола моттигаш белгалъяьхай, оттаяьй уж лувца йиш йола ха а. Уж бокъонаш кепатеха я 1973 шера 12 июле арадаьннача «Грозненский рабочий» яхача газета тIа. Нохч-ГIалгIай АССР-е октябрь, ноябрь, декабрь беттаькара дIаиккхача диззача шера, моллагIча метте чкъаьрий лувца йиш я укх хиш чура: Шолж, Эса, Фарта, Нетхой, Шалажа, Гех, Рошни, Танги, ГIой, Орга, Джалка, Белка, Аксай. Октябрага кхаччалца цу хишкара чкъаьрий даха бокъо яц, хIана аьлча цу юкъа форель яха цIена чкъаьра Iов тоссаш хул. Тирка тIа чкаьрий лувца могадеш йола моттигаш я Наурская яхача станцера дез Савельевская яхача станцега кхаччалцеи «Староюртовский» совхоза № 2 йолча Шурий-товарни фермера денз керда Iам баьча Червленски тIаь, тIа кхаччалцеи. Иштта чкъаьрий лувца бокъо я оросительни сангарий чура.

Чкъаьрий лувцара пайда эца мегаргдац лодкаех, цу тайпарча кхыча хIамаех. Чкъаьрий лувца могаду берда тIа дIа а этта зIакашца, е № 3 негара № 12 йолчунга кхаччалца доккхал дола 5 мIара бовллача спиннигаца. ХIара сага бокъо я 5 килограммага кхаччалца цхьан дийнахьа чкъарий лувца. Цу юкъе багIац шийх пхи килограмма хула цхьа чкъаьра.

Цул совгIа вIалла могийташ дац еза блеснаш е якораш тейса зIакаш хьокха. Хи чура чкъаьра боаккхача зIаках тесса тIей 30 метрал дIаьхагIен 0,7 миллиметрал сомагIен хила йиш яц. Нагахьа сяння зIаках осетр е лосось яха чкъарий леладеча Iамашка регистраци янза долча лодкаца, е цу тайпарча кхыча хIаманца лелаш саг лоаце из лодка да воацаш лоархI, пачхаьалкхен чоте дода из.

Уголовни а административни а боккхача бехктокхаме оз законо бокъо йоацаш чкъаьрий лувца саг. 1974 шера СССР Министрий Совето такса оттаьй бокъо йоацаш чкъаьрий лувцачунгара хьадаккха дезачуна.

Чкъаьрий лувцара бокъонаш телхаечунгара хIанз доаккхаш дола гIод укх тайпара да. Бокъо йоацаш белуга яха чкъаьра лаьцачунгара е из бийначунгара доаккх 400 сом, осетр — 100 сом, лосось — 75 сом, сазан — 5 сом, жерех, карч, судак лаьцачунгара — 3 сом. Цул совгIа бокъо йоацачара чкъаьрий лувцача гражданина административни гIод тох 25 сомага кхаччалца, гIулакхерча сага — 50 сомага кхаччалца, хIаьта из гIулакх цунгара кхы а гучадоале гражданина гIод тох 50 сомага кхрачаш, гIулакхерча сага 100 сомага кхоачаш е уж уголовни бехктокхаме озабу РСФСР Указа 163 статьягIа.

Цудухьа чкъаьрий лувцара тIера бараш шоаш коллективно арабоалаш хуле ший ханнахьа документаш яздаь, путевой листаш тIа уж гIоргбола моттиг белгалъяьккха хила беза. Керте латтар белгал а ваьккха, предприяте кулгалхочо кулгъяздарца чIоагIъяь чкъаьрий лувца болхарий список хила еза машина водителага.

Вай мехкарча халкъа рузкъа да чкъаьрий. Общественность декхарийла я чкъаьрий дукхагIа хилийтара парте хьалхашка оттадаь декхар кхоачаш а деш уж лораде, дебале.

Вай республикера дукха нах ух Каспийски форда тIа салаIа а чкъаьрий лувца а. Цига водаш волча хIара сага ха деза чкъаьрий лувца могаду моттигаш малагIаш я, малагIча хана уж лувца йиш я. Бокъонаш йовза а йовзаш, уж телха а па еш салаIа, чкъаьрий лувца болхарашка ала дог доагIа:

— Дикача наькъа тIа хилда шо!

Н. БРЕЖНЕВА,
«Запкаспрыбвода» чкъаьрий лорадара Нохч-ГIалгIай инспекце районни госинспектор.

КНИЖКАШ ДЕШАРИЙ АЬТТОННА

«Книжкаш доацаш знанеш яц, знанеш йоацаш коммунизм яц», — аьнад В. И. Ленина. Библиотеке моллагIа книжка эца йиш йолаш ва вай городеваха саг. ХIанз Грозне болх беш я ерригача системайи ведомствайи 254 библиотека. Вай города библиотекай книжни фонд 7 миллион экземпляр я, хIаьта книжкаш дешараш 270 эзар саг ва.

Фу де деза городе ваха хIара саг цу беркатах кхетаргволаш, дикагIболча авторий произведенеш а керда книжкаш а ю дешаргдолаш, образованена, салоIама, ший квалификаци лакхъяра цунна мел эшар книжкаш тIа корадоагIаргдолаш?

Библиотекай сета централизаци яр — баха нах книжкашца дикагIа Iалашбе торо хулийта библиотечни гIулакха керда лостам ба. Ши миллион совгIа экземпляр книжни фонд йола 29 городской массови библиотека цхьан централизованни системе вIашагIтехай. Победа проспектагIа, 22 хьаьй Центральни городской библиотека. Цу библиотеке книжкаш цIагIа деша лу, городе бахача наха читальни зале гIулакх ду, ерригача библиотекай - филиалий книжкаш дешараштa библиографически справкаш тел.

Центральни городской библиотека централизованни система чуйоагIа еррига библиотекаш - филиалаш Iалашъю книжкашца, библиотекашка дIа мел дохьийтача литература каталог лелаю.

ХьалхагIа наха эша книжкаш доацаш дукха моттигаш нийслора библиотеке. ХIаьта хIанз вIашагIтехача библиотеке книжкай цIераш дукхагIа хиларах а иштта керда литература эцара дукхагIа торонаш хиларах я из хIама кIезигагIа хул.

Литература централизованни обработка яр бахьан долаш книжкашта пропаганда яра, информационно-библиографически даькъе гIулакх дикагIа вIаштIехьдаккхара мукъа ха дукхагIа хул библиотекай болхлой. ХIаьта цу дерригне берригача библиотечни балха чулоацам кIоаргбаьб.

Библиотеке дIаязбаьчарна юкъе кIезига бац халкъа боахама специалисташ. Библиотекай берригача болхлой декхар да царна эшаш дола литература хилийтар. Цу гIулакха юкъейоалаяьй балха керда формаш: «Специалиста денош», «Информаце денош». Библиотечни болхлоша массахана информаци тел парте чухьарчеи арахьарчеи политика, экономикеи культуреи дегIаяра, мехка общественни вахара керттерча дешашта.

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома V Пленума соцамаш кхоачашдеш города библиотечни болхлоша къахьегамхошта коммунистически кхетам балбара берригa болх комплексно идеологически балха мел болча лостамагIа чакхбоаккх. Библиотекай болх эргабаккхаро вай городе бахача наха книжкаш лоаттадара гIулакх а дикагIа вIаштIехьлаьккхад. Цунна тешал ду централизованни библиотечни системе книжкаш дешараш хьалхагIчул дукхагIа хиларо.

Р. ФИЛИППОВА,
Центральни городской библиотека директор.

ПИОНЕРИЙ АХКА

Школе сакъердаме я

Урокаш йолаяларахи чакхъяларахи хоам беш дола гургалаш деттац хIанз школашка. ТIеххьара экзаменаш дIаенна баьннаб школа яьккха баьцараш а. ДIайолаенна берий эггара сакъердамегIа йола ха — ахкан каникулаш. Юха дешa бахкалца дика салеIа, шоай унахцIено совъяьккха, маьлхе баьга, хи чу лийча школе юха боагIаргба уж дешара программа Iомас кийча болаш.

МалагIа торонаш я берий укх аьхкий салаIа?

Цар салоIилга вIаштIехьдаккхар боккхагIиар декхар да. МагIалбика халкъа образоване отдело оттаяьй ахкан хана берашка салаIийтареи цар кхетам лакхбареи йоккха план. Цу плана юкъедоаладаьд школай хьехархой коллективаца, пионерий ЦIеноша къонача техникий районни станце, кхелета боагIарашца болх беча горисполкома комиссеша, милице берий цIеноша, коммунальни боахама управлене, ЖКК-ас, «Малгобекнефть» НГДУ уж гIулакхаш кхоачашдара де дезараш. Дикка новкъостал дергда берашца беча балха школашта шефство лелаеча предприятеша а. «Малгобекнефть» НГДУ болхлоша ший ханнахьа бераш тIаэцара кийчйир городал арахьа йола «Нефтяник» яха пионерски лагерь. ШоллагIча смене салоIаш да цига хIанз бераш.

Байракхаш урагIа яхай №№ 20, 6 йолча школашка вIашагIъехкача пионерски лагерашка, я.

Торжественни хьалашка хьайийллай номераш 1, 3, 20, 18, 6, 19, 5 йолча школашкара школе даха ха йоацача бераштa лаьрхIа дийнахьа шозза кхача лу унахцIенон майдаш. Цу тайпара майда болх беш я № 2 йолча бархIшерарча школе а.

ХIара дийнахьа туристий наькъашка бувл района школашкара къона туристаш. Июнь района туристически слета кийчо ю бутт бар. Укх шера слет дIаяхьа лерхI Къилбаседа-ХIирий АССР Моздокски района Iалама хозача моттиге. ВЛКСМ Малгобекски горкомо, берий спортивни школо хIанзле а дукха гIулакхаш кхоачашдаьд цу слета кийчо еш. Слета программо цига дакъа лоацаргдарашкара дIадех туризм йовзаш, тIах аьнна, дешара программа йовзаш хилар.

Района ерригача школашка дицдаьдац ахкан замалахьа бераша къахьега дезилга а. Бераша доккха дакъа лоац школера мебель, классаш, спортзалаш, столовеш тоаеча звеношка, керда подсобни помещенеш хьалъеча. Июль бетта хьалхарча кIирагIа дешархоша шоай даьшца-ноанойца, хьехархошца цхьана кхоачашдаьд ремонтни балхех 30 процент.

ХIара дийнахьа номераш 12, 7, 19, 5, йолча юкъерча школашкарен номераш 2,8 йолча бархIшерарча школашкарен совхозий кхашка балхаш де машинашца дIакхувл производственни бригадай доакъашхой. ХIанз кхашка сихденнад дIайийнача культурашта гIулакх дара балхаш. Хаоттамо хийцай уж балхаш чакхдахара ханаш. Наггахьа мара ца доагIача дийкхача денoех пайда эц цар болх чакхбаккхара.

ХIанзле а йоакхо яьй уличнии командашта лаьрхIа спортивни инвентари кхы эша хIамаши Iалашъяра. Царца болх бар тIадилллад школай спортивни кабинеташтен школашка болх беча пионерски лагераштен. ХIаьта цар массане балха кулгалде декхарийла я берий спортивни школеи района спортивни комитети.

Каста городе хьаелла лерхIаш я шиъ берий технически клуб пионерий ЦIагIа а къонача техникий станце а. Кхелетаршца болх беча горисполкома комиссе члений а, УБР, НГДУ инженерно-технически болхлой а новкъосталца цу клубаша совбоаккхаргба берий техникацара безам.

ХIанз тха районера дешархой тIатеIIа кийчо еш ба республике дIахьоргйолча пионерий ЦIен а къонача техникий станце а технически моделироване кружокий яхьашта. Иштта берий коллективаш дакъа лаца кийча я республике хургйолча спортивни яхьашка, ловзарашка.

Берашца дукха балхаш ду ахкан замалахьа хьехархошапредметникашна. Шоашта дукхагIа еза предметаш кхы а дикагIа йовзара берий торо хургья хьехархошца цхьана тайп-тайпарча занятешка аха, экскурсеш е. Цу гIулакха юкъеозаш ба йиълагIча классера денз нийслагIча классе кхаччалца деша багIа дешархой.

Пионерий ЦIен къона кружковцаш, къона техникаш, берий спортивни школера спортсменаш, школай комсомола комитеташ кхыбола активисташ дика гIончаш хинна дIаэттаб аьхки берашца болх бергболча хьехархошта.

Июнь бетта бераш вIашагI а деттаьш сакъерда кхувла лерхI пионерий ЦIен спортивни а технически а лагерашка. Цу лагерий материальни база тIа-тIа тоалуш йоагIа. Аьхки берашца беш бола кхетама болх Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизара сийна совгIат а кийчдеш геттара дика дIабахьа уйла йолаш ба хьехархой.

Берий мукъа ха сакъердаме дIаяхьийтара дика новкъостал ду школашта Т. И. Хамхоев керте латтача коммунальни боахама управлене болхлоша. Цар шоай ахчах ийцай дукха спортивни инвентарь, унахцIенон майдашта эша кхыйола хIамаш. хIаьта шефаша лоаттаю экскурсе аха а бераш балха дIа-юха кхувла а транспорт.

Цхьабакъда, бераштa хIанз я кхоачам хилла яц ловзаца лаьрхIа майдаш, школьни пионерски лагераш, унахцIенон майдаш. Кхоачам болаш дика вIаштIехьа даьккхадац школьни лагерашка салоIача бераштa дика кхача лоаттабар. Цу гIулакха школашта новкъостал де декхарийла я «Малгобекнефть» НГДУ, района кхыйола организацеш, берий дай-наной комитеташ.

Н. МИШЕНИН,
Малгобекски гороно заведующе декхараш кхоачашдер.

«Сокольники» яхача московски парке хьайийллай «ЭЛЕКТРО-77» яха Дунен халкъашта юкъера выставка. Выставка советски разделе я дуккхача союзни республикай итташ йолча предприятеши Iилман централлашен оттаяь йиъ эзарнел совгIа экспонат. Экспозици тешa а веш хьагойт 60 шера Iилмен производствен бурув вIашагIтехача, индустре низ болен тIехэффективнии дакъа а хинна дIаэттача советски электроникана карагIдаьннаш. Экспонаташта юкъе я криогенни турбогенератор, «Токамак-10» яха эггара йоккхагIйола термоядерни установка, даиийолча тока тIехлакха напряжени йолча ЛЭП-а лаьрхIа дола из тайпа кхыдоаца тиристорни тIий. «Метеор» яха космически обсерватори, тIехйоккха плазменни пийшк, тохкамий а диагностика а геттара зIамига прибораш. Иштта я КПСС XXV съезда решенеех укх пятилеткагIа геттара а сиха дегIайоалае лаьрхIача Дай-мехка электроника хIанз йолаш йола арсенал.

Экспозице йоккха моттиг дIалоац СЭВ-а членаш долча мехкий экономически интеграцех даьнна беркат хьагойташ йолча раздело.

СУРТА ТIА: Сокольникера «ЭЛЕКТРО-77» яхача Дунен халкъашта юкъера выставка СССР павильона территори.

В. ХУХЛАЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

МАРИЙСКИ АССР. Йошкаролински витаминни завода продукци — унахцIенон молхаш — наха чIоаггIа хоатташ я.

СУРТА ТIА: аппаратчица Галина Волкова кийчача продукце тайпаш хьагойташ я.

В. ЛОВГИНОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ФУТБОЛ

«ТЕРЕК» ИЙШАЙ

ДIадахача шоатта дийнахьа мехка футболах йолча чемпионата «А» класса хьалхарча лига аргIанарча туре Москверча «Спартакаца» ловзаш хилар «Терек». Москверча Лужникашка вIашагIкхийтта ткъаь итт эзар гаргга вола саг «Терека» ловзар духхьашха мара гуш вацар. Цудухьа хеталора Нохч-ГIалгIайчен футболисташа дикагIча оагIорахьа белгалбовлар духьа цхьаккха хIама кходергдац, аьнна.

Цхьабакъда цунах хIама хилацзар. Укх шера ше цIаккха ца лайзача тайпара эсала лайзар «Терек». Юххьанца денз шоашкахьа ерзаяь ловзара совле дIахецанзар спартаковцаша. ХIаьта вай команде царна духьалъотта гIерташ саг вацар В. Колядко, О. Хохленко, В. Соколов воацар. Къаьстта хьинар дайна ловзаш бар «Терека» защитникаш. Цудухьа вратара А. Балахнина шайна могар деш а хьалхарча тайме вай команда наIарашка ши бургац чутоха вIаштIехьдаьлар «Спартака». Цул тIехьагIа 40-ча минуте счет 2 : 1 йир В. Колядкос.

Цу голо гIулакх тоадарга сатувсаш бар «Терека» оагIув хьаллацар духьа Грозпера Москве баьхка тоъал дуккха нах. Дале а шоллагIча тайме вIашагIкхетара сурт эргадаланзар. Из чакхдалалехьа «Терека» наIарашка кхы а ши бургац чу а тохаш счет 4 : 1 йолаш котъяьлар «Спартак». «Журналисташта йолча пресс-конференце спартаковций воккхагIволча тренера Б. Бескова белгалдаьккхар ший команда «Терек» дикагIа ловзаргья моттаьш хинилга.

В. ВАХАЕВ.

ХIаьта цу туре хинна кхыдола вIашагIкхетараш иштта чакхдаьннад:

«Шинник» — «Спартак» (Орджоникидзе) — 3 : 2, «Динамо» (Минск) — СКА — 5 : 0, «Динамо» (Ленинград) — «Таврия» — 3 : 1, «Кузбасс» — «Кривбасс» — 1 : 0, «Уралмаш» — «Металлург» — 2 : 0, «Звезда» — «Спартак» (Ивано-Франковск) — 2 : 2, «Рубин» — «Нистру» — 1 : 1, «Колхозчи» — «Торпедо» — 4 : 1, «Памир» — «Пахтакор» — 2 : 0.

«А» КЛАССА ХЬАЛХАРЧА ЛИГА КОМАНДАЙ ТУРНИРНИ ТАБЛИЦА
(5-ча июлага диллача)

Командаш	Л	К	Н	Э	Б	О
«Динамо» Мн.	16	10	5	1	24—5	25
«Пахтакор»	17	7	8	2	27—9	22
«Нистру»	16	6	9	1	20—14	21
«Таврия»	16	8	4	4	19—9	20
«Кузбасс»	16	9	2	5	26—17	20
«Спартак» М.	16	8	4	4	28—21	20
«Уралмаш»	16	8	4	4	28—23	20
«Терек»	16	7	4	5	20—18	18
«Шинник»	17	5	8	4	22—20	18
«Памир»	17	8	1	8	20—19	17
«Торпедо»	17	7	3	7	14—13	17
«Колхозчи»	17	6	3	8	18—27	15
«Металлург»	16	3	8	5	11—18	14
«Динамо» Л.	16	3	7	6	17—23	13
«Спартак» И.-Ф.	16	3	7	6	16—22	13
СКА	16	3	7	6	12—19	13
«Кривбасс»	16	4	3	9	19—25	11
«Спартак» Орд.	17	4	3	10	19—28	11
«Рубин»	16	3	5	8	15—28	11
«Звезда»	16	0	7	9	9—25	7

КЪОНА СПЕЦИАЛИСТАШ КИЙЧБУ

ХIара шера ши бIаь совгIа саг къона специалисташ кийчбу Грозненски механизацеи учетен техникумо. Укх шера из яьккха бовлаш латт 226 зIамига саги йоIи.

Укх деношка дипломаш хьа а нийца шоаш балха дIахьожабаьча моттигашка — Белгородски, Тульски, Владимирски областашка, Татарски АССР, Средни Азе республикашка дIавахар 75 къона специалист.

Дика толам боаккхаш дипломни проекташта защита йир счетни техникана ремонт яра болча механикий группо а.

Ф. МАЯКОВСКИЙ.

Медицинера кердадараш

ИСКУССТВЕННИ ДИХК

Ший къаьстта моттиг дIалоац дихко организме. Организмо тIаийцача берригача кхачах хьайоала пайдане хIамаш гийгачура а чурашкара а цIеца цхьана дихкага кхоач — организма керттерча химически лабораторега. цига эшшача беса чакх а яьхе, организмо «могаеччa» хьисапе юха а цIийх дIакхет. Цу тайппара дихк да юкъамоттиг лелаер: кхача — гийга-чурий тракт — цIий — клекта. Иштта моттиг дихко дIалацаро лерхIийт из боккхача лоархIамеча маьженех цаI. Цо дакъа лоац кхачах пайда эцара дерригаш хIена дац аьннача доакъошка: белкови, углеводни, хьоанала, пигментни, хина. Цул совгIа из да арахьара чу ухача дохьажа духьала латта хьахо.

Экспериментальни тохкамаша хьахьекхад дихка дерригача балхашта юкъе керттербар дохьажа духьал къовсам лоаттабар болга, цудухьа цунна искусственни хьисапе имитаци яр боккхача лоархIаме хургдар цу органа хала лазараш хиннараштa дарба деча. Дихка болх кхоачаш беча аппарато керттера дакъа дIалоацаргдар дихка хала е лоадам боаца хатараш хиннача наха дарба дара е хронически лазар тоадара. Искусственни система вIашагIйоллаш, дихко дохьажаца къовсам лоаттабара имитаце еш, оаха юкъе йоалайир гемосорбаци оала (шийна чу озар) унахочун цIийцара токсически хIамаш хьакъоастаяра метод. Из метод Iомае йолаьй 1968 шера ШоллагIча Московски медицински институте.

Токсически хIамаш цIийцара хьакъоастаеча хана сорбент (уж чуувзар) цIена увш хиларо, дIадех цхьан тайпара специфически гIулакхаш. Хьакъеста а еш цIийцара цхьайола химически хIамаш дIаувза могача сорбенташца шоашца хила йиш яц организма цхьаьца йолча маьженашта, цIе лоаттама зе деш йола дохьажа хIамаш, царна йайта йиш яц сорбировани.

Из гIулакх тохкача химикашен медикашен шоай берригa теркам тIаухийт шиа хIаманна: 1). Дихка лазар долча хана хулаш ма-хиллара, кхачанцара пайдане хIамаш дегIах дIалатача хана къеста а еш токсически продукташ чу озара сорбенташ харжарaи уж хувцаялийтареи эггара чIоагIагIа дIадаьржа дохьажаш белгалдахараи; 2). Шийна цхьаккхе зе ца дайта яхар санна кхетаде деза, «цIийца тарлуш» дола хьалаш сорбенташта Iалашдараи.

ХIанз укх сахьте клиникашка Iоаяьй дихка лазар долча, вешта яьлча, дохьаж совдаларца лазар хиннача е гиперкали (цIийца кали дукха хилар) хиннача 250 унахочов гемосорбаци юкъе а йоалаяь дарба дара опыт.

Укх тайппара я цу метода техника. Эшшача беса чакх а яьккха, стерилизаци а яь йола хержа сорбент чуйолл цаI хьачу увзаши вож дIаара ухийташи ши Iург доаллача цилиндрически емкоста чу — колонка чу. Унахочун белажах доахкача цIий лелача пхаьнашка чу йохийт трубкаш. Цар чу гIолла колонка чу хьадоагIа цIий, укхаза сорбентах дIа а кхийте вокх трубка чу гIолла из дIадохийт вена оалача пхаьна чу, цу хана организмага из юхакхоач цIена я долаш. Кхыча тайпара а я сорбционни колонкаш цIий лелама системаца ювна методаш. Гемосорбаци еча хана сага ю дукха чIоагIа йоаца наркоз, дега — пхаьнаштеи са доахача мотигаштеи тIахьожам а беш, эше царна корреги а еш. Гемосорбаци яра болх дIахьош автоматически анализаторашца регистраци ю цIийна хулача биохимически хувцамашта.

ХIанз укх сахьте СССР унахцIено лораяра Министерствана чуйоагIача Еррига союзни Iилман — тохкамен медицински техника тохкачеи институте хьаьйй гемосорбацена лаьрхIа «искусственни дихк» яха аппарат.

Дихка хинна лазар дIадаккхара клинически хьалашка гемосорбаци юкъе йоалаяра болх эггара хьалха дIаболабаьраш тхоаш хиларах тарра, оаха, боккъалдар аьлча, шерра юкъе дахьанзар из. Дарба де доладир юххьанца дестама а кхерий а этиологе механически IажагIа лазар дараштa, дихка юкъе холестазаш ярашта.

Клинически опыто хьахьокх химически, физически, клеточнии цIий боарам ниийса хилар организма вахара боккхача лоархIаме долга. Масала, цIийцара кале, натре нокаш, хлоридаш, кальци, кхыяраш кIезиген дуккен хилар хувцадалар ший доазув долаш да. Кхы а нийсагIа хила еза цIий физико-химически параметраш: цун дотадалар, водородни ионашца Iалашдар, давлени. Гучадийннад цкъаза форменни элементаш, масала, эритроциташ боарамагIа ца хилар бахьан долаш хинна зенаш.

Организмана юкъе йолча кхоачала биохимически боарам талхаро (гуморальни гомеостаз) массаза а гучайоах патологически процессаш, хIаьта из боарам метта беча организма еррига функцеш хила ма-еззара хул. Цунна дийза геттара дика лархIа езаш я гуморальни гомеостаза корреклъ ю автоматически система яра идея. Кхетадеш ма-хиллара, еррига параметраш чу а лоацаш коррекци ю автоматически система хьаяр тIайоагIача хана хургдола хIама да. Из айхха бувзам болаш да эггара хьалха тешшаме, сиха болх бу датчикаш, иштта цIийцара химически Iалама тайп-тайпара цхьайола хIамаш дIакъеста ю устройсташ хьаяра прогрессаца.

Шеко йолаш дац, укх тIеххьарча шерашка организма чухьара маьженаш массаза а дика хургйолаш дарба ду, унахочун унахцIено а вахар а бахьан долаш лоаттабеча халача къовсама лорашта новкъостал ду аппараташ юкъе чуухилар.

Юрий ЛОПУХИН,
СССР АМН боккъонца вола член, РСФСР Iилма заслуженни деятель, СССР Пачхаьалкхен преме лауреат.

ТЕЛЕВИДЕНИ

5 июль
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйранара гимнастика. 9.30 — П. Бомарше. «ЭгIадаь ди е Фигарос саг йоалор» яха. Сатира Московски театра фильм-спектакль. 14.00 — Документальни фильм. 14.55 — «Вай Iалам ловзаш да». 15.15 — «Б. Брехта творчество». 16.15 — «Москвичий болхлой тешам». 16.45 — «Книжка. Ха из дешар». 17.15 — «Массанена хьалхара цаI, цхьаннена хьалхара массава». Ленинградера передача. 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Сагъ закони». 18.45 — «Цар кортамукъале яьккхар». Телевизионни документальни фильма премьера. 19.45 — «Классически симфони». 20.00 — «Вай биографи. 1953-гIа шу». 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — СССР футболах ловзара чемпионат «Динамо» Тбилиси — «Торпедо». Тбилисера передача. Чекхьаьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала). 18.15 — «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.35 — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизарга. Нохч-ГIалгIай литература исторецра. Хьалхара беседа. 18.50— «ХIара балха денна — дикалла Знак». «Трансмаш» завода коллектива (гIалгIай меттала). 19.10 — «Цун сийлаллен адъютант». 5-гIа сери. Телевизионни художественни фильм. 20.20 — СССР вежарий республикай денош. Туркменски ССР. Кинопрограмма.

6 июль
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Iуйранара гимнастика. 9.30 — «ЦаI массанена а массава а цхьаннена хьалхара». Ленинградера передача. 10.15 — «Киноца някъ бу клуб». 11.15 — «Сенца хьал долаш ва саг». Телевизионни документальни фильм. 14.00 — Документальни фильмай программа. 14.45 — «Н. А. Некрасовн эрсий халкъа илли». 15.25 — Берашта дукхача серех дола «Цивиль яхача пхьаро леладьраш» яха польски художественни фильм. (3—4 сереш). 16.45 — Изобретатель. 17.15 — «Юхалакха, зурманчаш». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Спортлото» тираж. 18.25 — «СССР Конституце проект юкъ». 18.35 — Ашарийн халкарийн ансамбла концерт. 19.00 — Сийлахь-боккхача Октябра 60 шу дизарга. Советски Киргизи. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Андронникова дош». 22.35 — СССР нек дара йола чемпионат. Чакхъяьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Сийлахь - боккхача Октябра 60 шу дизарга «Халкъа гIулакха духьа къовсам лоаттабьраш». А. А. Анисимов (нохчий меттала). 18.15 — «Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35— СССР Конституце проект юкъ. 18.55 — «Де доагIараш лаьд». 19.10 — «IандоргIаш». Документальни фильм. Литературно - ашарий композици. 20.20 — «ЮхацIаверзар». Телевизионни документальни фильм.

РАДИО

5 июль

6.30 — «Ялат — Даьхен хьал». 6.50 — «Наьха вахара а унахцIенон а духьа» корреспонденци. 7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.26 — «Сердало» газета обзор. 7.32 — Ашараш (гIалгIай меттала). 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «Са республика» яха иллей концерт (гIалгIай меттала). 8.45 — «Шун гIончаш — книжкаш». Беседа (нохчий меттала). 9.15 — «Тха почта». 9.30 — Радиовыпуск «Къона заманхо» (гIалгIай меттала). 17.00 — «Берий аха канара салоIам». Беседа. 17.15 — «ХIара балха денна дикала Знак». Яхье яьннача коллективай хоамаш (нохчий метала). 17.30 — «Ялат чуэцача хьалха латтараштa» дола концерт (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Сайранара Грозный яха радиовыпуск горсетегIолла.

6 июль

7.20 — Республикански газетий обзор. 7.32 — Ашараш (нохчий меттала). 8.25 — Хоамаш. 8.35 — «Агитатор — кхашка» (гIалгIай меттала). 8.50 — «Назрановский» совхоза механизаторга Ведзижев Мурадага дохьийта ашарий моршал (гIалгIай меттала). 9.15 — «Юхаметтаоттадаь лаьтта». (Эстонски ССР). 9.30 — «Iалам вай — доттагIа» яха радиожурнал. 16.00 — «Коммунисташкара масал эца», «Мехотряда партийни группа». 16.15 — «Хьона, тха Даьхе, салте чуи дог» (нохчий меттала). 16.45 — «ХIара кхайна — дикала Знак». «Хьинаре къахьегарах даьнна беркат. Передача. Гудермесски районера (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллен Грозней хувцалуш морхаш а йолаш хайра йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 5—10 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилен фегара температура республике гIолла 23—28 градуси Гронзе 26—28 градуси йIовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоанен ломмен хувцалуш морхаш а йолаш республика къулбехьа цхьацайолча моттигашка догIа а делхаш, из дика къувкъаш делха а мег, лаьгIо мух а болаш, бийсашка 14—19-ен деношка 25—30-и градус йIовхал йолаш хила тарлу.

Метеостанци.

Редактор
Т. А. ТЕБОЕВ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхамасекретара — 3-34-38; партийни вахареи культураи отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05166. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 5057.